

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla

Sisällys

1	Periaatepäätöksen, tausta, toimeksianto ja lähtökohdat	4
	Principbeslutets bakgrund, uppdrag och utgångspunkter	5
	Background, mandate and premises of the Government Resolution	6
1.1	Johdanto	7
1.2	Demokratian tila kansainvälisesti tarkasteltuna	9
1.3	Suomalaisen demokratian tila	11
2	Periaatepäätöksen linjaukset ja toimenpiteet	13
2.1	Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan	14
	Nykytilanne ja haasteet	14
	Toimenpiteitä edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi:	18
2.2	Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan	18
	Nykytilanne ja haasteet	18
	Toimenpiteitä yhteiskunnallisen osallistumisen tukemiseksi:	20
2.3	Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista	21
	Nykytilanne ja haasteet	21
	Toimenpiteitä demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi:	23
2.4	Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista	24
	Nykytila ja haasteet	24
	Toimenpiteitä, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää:	26
2.5	Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen	27
	Nykytila ja haasteet	27
	Toimenpiteitä, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa:	29
2.6	Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa	30
	Nykytila ja haasteet	30
	Toimenpiteitä, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista:	32
2.7	Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti	33
	Nykytila ja haasteet	33
	Toimenpiteitä, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä:	35

3 Periaatepäätöksen toteuttaminen, seuranta ja mittarit	36
Liite: Hallituskauden aikana toteutetut toimenpiteet.....	36
Edustuksellisen demokratian edistäminen.....	36
Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen	38
Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen edistäminen	39
Avoimuuden edistäminen ja keskustelukulttuurin parantaminen.....	40
Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten parantaminen	42
Lähdeluettelo.....	43

1 Periaatepäätöksen, tausta, toimeksianto ja lähtökohdat

Valtioneuvoston demokraatiapoliittinen periaatepäätös on Suomen demokraatiapolitiikan sekä hallituksen demokratian kehittämistoimien pitkäjänteiseen linjaamiseen tähtäävä asiakirja. Periaatepäätös painottaa kansallisella tasolla demokratian ohella perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeusvaltion tärkeyttä. Periaatepäätöksessä korostetaan niiden merkitystä myös Euroopan unionin toiminnassa ja kansainvälisesti.

Periaatepäätöksen ensimmäisessä luvussa kuvaillaan demokratian tilaa Suomessa ja maailmassa. Siinä käsitellään muun muassa muutostrendejä, jotka ovat viime vuosina vaikuttaneet, ja jotka tulevat 2020-luvulla vaikuttamaan merkittävästi demokratiaan ja osallistumiseen. Tässä luvussa käsitellään periaatepäätöksen keskeistä sisältöä. Toisessa luvussa tehdään seitsemän linjausta Suomen keskeisiksi demokraatiapoliittisiksi tavoitteiksi ja niitä täsmäntäviksi toimenpide-ehdotuksiksi muun muassa edustuksellisen demokratian, osallistumisjärjestelmien, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen, hallinnon avoimuuden ja vuorovaikutteisuuden, yhteiskunnallisen keskustelukulttuurin ja kansalaisyhteiskunnan tilan sekä kansainvälisen demokraatiakehityksen aihepiireissä. Tavoitteet pohjautuvat pääministeri Marinin hallituksen kauden aikana toteutetun kansallisen demokraatiohjelman 2025 havaintoihin ja kokemuksiin. Kolmannessa luvussa keskitytään periaatepäätöksen toteuttamiseen ja seurantaan. Liitteessä kuvataan yksityiskohtaisemmin demokraatiohjelman hankkeiden tuloksia.

Periaatepäätös viittaa valtioneuvoston muiden ohjelmien ja selontekojen kirjauksiin sekä täydentää valtioneuvoston toimintalinjauksia demokratianäkökulmasta. Periaatepäätöksen valmistelussa kuultiin laajasti eri tahoja ja toteutettiin kesällä 2022 lausuntokierros, johon saatiin yhteensä x lausuntoa. Valmistelussa on hyödynnetty viime vuosina tehtyjä kansallisia ja kansainvälisiä tutkimuksia ja selvityksiä demokraatiasta.

Periaatepäätöksen on valmistellut poikkihallinnollinen kansallisen demokraatiohjelman 2025 valmistelu- ja koordinoitiryhmä oikeusministeriön johdolla, ja sitä on käsitelty oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmässä.

Principbeslutets bakgrund, uppdrag och utgångspunkter

Statsrådets demokratipolitiska principbeslut är ett dokument som syftar till att på lång sikt fastställa utvecklingsåtgärder för Finlands demokratipolitik samt regeringens demokrati. Principbeslutet betonar på nationell nivå demokrati samt vikten av grundläggande och mänskliga rättigheter och rättsstaten. I principbeslutet betonas också deras betydelse för verksamheten såväl inom Europeiska unionen som internationellt.

I kapitel ett i principbeslutet beskrivs demokratis tillstånd i Finland och i världen. Där behandlas bland annat förändringstrender som har haft genomslag de senaste åren och som kommer att ha en betydande inverkan på demokratin och medbestämmandet under 2020-talet. I det här kapitlet behandlas principbeslutets huvudsakliga innehåll. I kapitel två anges sju riktlinjer som är centrala demokratipolitiska mål för Finland och specificerande åtgärdsförslag som bland annat handlar om representativ demokrati, deltagarsystem, demokrati- och människorättsfostran, öppenhet och interaktivitet inom förvaltningen, debattkulturen i samhället och medborgarsamhällets tillstånd. Målen baseras på observationer och erfarenheter från det nationella demokratiprogram 2025 som genomfördes under statsminister Marins regeringsperiod. I kapitel tre ligger fokus på genomförande och uppföljning av principbeslutet. I bilagan beskrivs resultaten av projekten inom demokratiprogrammet mer ingående.

Principbeslutet hänvisar till noteringar i statsrådets övriga program och redogörelser samt kompletterar statsrådets riktlinjer ur ett demokratiskt perspektiv. Vid beredningen av principbeslutet hördes i stor utsträckning olika sektorer och under sommaren 2022 genomfördes ett remissförfarande som genererade sammanlagt x utlåtanden. Nationella och internationella studier och utredningar om demokrati som genomförts under de senaste åren har använts i beredningen.

Principbeslutet har beretts av den tväradministrativa berednings- och koordinationsgruppen för det nationella demokratiprogrammet 2025 under ledning av justitieministeriet och det har behandlats i ministerarbetsgruppen för utvecklande av rättsstaten och för inre säkerhet.

Background, mandate and premises of the Government Resolution

The Government Resolution on Democracy Policy is a document outlining Finland's democracy policy and the Government's measures for developing democracy on a long-term basis. In addition to democracy, the Resolution emphasises the importance of fundamental and human rights and the rule of law at the national level. The Resolution also emphasises their significance in the activities of the European Union and internationally.

The first chapter of the Resolution describes the state of democracy in Finland and globally. It discusses, among other things, change trends that have affected democracy and participation in recent years and that will have a significant impact on democracy and participation in the 2020s. This chapter deals with the key contents of the Resolution. The second chapter sets out seven key goals for Finland's democracy policy and presents proposals for measures to achieve them. The themes of the proposed measures include representative democracy, mechanisms for participation, democracy education and human rights education, open and interactive government, the culture of debate in society, the state of civil society, and international democracy development. The set goals are based on observations made and experiences gained in the course of different projects carried out as part of the National Democracy Programme 2025, implemented during the term of Prime Minister Marin's Government. The third chapter focuses on the implementation and monitoring of the Resolution. The results of projects carried out as part of the Democracy Programme are described in more detail in the appendix.

The Resolution includes references to the Government's other programmes and reports, and it supplements the Government's other policies from the perspective of democracy. A broad range of stakeholders were consulted during the preparation of the Resolution, and it was circulated for comments in summer 2022. A total of x stakeholders submitted their comments. Various national and international studies and reports related to democracy from recent years have been utilised in the preparation.

The Resolution was prepared by the intersectoral preparation and coordination group of the National Democracy Programme 2025, under the leadership of the Ministry of Justice, and it has been discussed by the Ministerial Working Group on Internal Security and Strengthening the Rule of Law.

1.1 Johdanto

Talous, elämänlaatu ja ihmisten elämä kohoavat yleensä parhaalle tasolle demokratioissa ja siksi demokratia on monella tavoin arvo, jota kannattaa puolustaa. Liberaali demokratia tarkoittaa reiluissa ja vapaissa monipuoluevaaleissa valittujen edustajien valtaa, jota rajoittaa vallan kolmijako, yleinen laillisuusperiaate sekä yksilönvapauksia suojeleva perustuslaki.¹

Suomessa demokatialla on vahvat perinteet ja korkea arvostus kansalaisten keskuudessa. Demokratia, oikeusvaltio sekä perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä arvopohjan, jolle suomalainen yhteiskuntajärjestys rakentuu. Perustuslaki (731/1999) antaa vahvan suojan jokaisen yksilön ihmisarvolle ja koskemattomuudelle sekä muille perusoikeuksille. Julkisen vallan tehtävänä on perustuslain nojalla edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Kansanvaltaan sisältyy perustuslain 2 §:n 2 momentin mukaan yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi julkisen vallan on perustuslain 20 §:n 2 momentin perusteella pyrittävä turvaamaan jokaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon. Perustuslain 2 §:n 2 momentin säännöksellä turvataan yksilön osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet yhteiskunnallisen toiminnan eri tasoilla. Siten se kattaa esimerkiksi äänestämisen vaaleissa ja kansanäänestyksissä, muunlaiset osallistumis- ja vaikuttamiskeinot samoin kuin kansalaisyhteiskunnan omaehtoisen toiminnan ja yksilön vaikuttamisen omassa lähiympäristössään itseensä ja elinympäristöönsä vaikuttaviin päätöksiin. Säännös viittaa myös yleisemmin erilaisiin ihmisten yhteistoiminnan muotoihin².

Myös kansainväliset sopimukset asettavat veloitteita kansanvaltaisen järjestelmän, paikallisdemokratian ja kansalaisten kuulemisen suhteen.³ Esimerkiksi kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030⁴ korostaa monia demokratian kannalta tärkeitä periaatteita, jotka liittyvät esimerkiksi rauhaan, hyvään hallintoon ja oikeudenmukaisuuteen, sukupuolten tasa-arvoon, eriarvoistumisen vähentämiseen sekä siihen, ettei ketään jätetä jälkeen kehityksessä.

Suomen EU-politiikassa panostetaan kansalaisten osallistamiseen ja unionin toiminnan avoimuuden lisäämiseen⁵

Demokratia, oikeusvaltio ja perusoikeuksien kunnioittaminen ovat Suomen valtiosäännössä vahvistettuja periaatteita, joihin Suomi on sitoutunut myös EU:n jäsenenä. Suomen EU-jäsenyys on myös todettu perustuslaissa. Demokratia kuuluu keskeisesti Euroopan unionin perustana oleviin arvoihin, jotka on vahvistettu EU:n perussopimuksissa ja EU:n perusoikeuskirjassa. Euroopan unionin toiminta perustuu edustukselliseen ja osallistavaan demokratiaan. Nämä toteutuvat unionissa monin eri tavoin. Suomen EU-

¹ Koskelo, Lassila, Lundstedt & Miklóssy (2022) [Diktaattorin käsikirja: Eli miten liberaalia demokratiaa puolustetaan](#).

² [HE 1/1998](#) vp. s. 74

³ [Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskeva kansainvälinen yleissopimus](#) (8/1976); [Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirja](#) (66/1991); yleissopimus lasten oikeuksista (60/1991), [Århusin sopimus ympäristöpäätöksenteosta](#) (122/2004).

⁴ Kestavakehitys.fi (2020) [Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030](#).

⁵ Suomen EU-politiikkaa käsitellään tässä dokumentissa läpileikkaavasti. EU-politiikkaan liittyvät pääasialliset linjaukset on tehty [Valtioneuvoston selonteossa EU-politiikasta](#) (2021).

politiikassa panostetaan kansalaisten osallistamiseen ja unionin toiminnan avoimuuden lisäämiseen.⁶ Näin voidaan vastata paremmin kansalaisten huoliin sekä vahvistaa EU:n hyväksyttävyyttä. Valtioneuvoston selonteossa EU- politiikasta korostetaan, että EU:n omien arvojen ja etujen ajaminen, kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän puolustaminen sekä unionin vahvuuksien kehittäminen maailmanlaajuisiin kehityskulkuihin, kuten ilmastonmuutos ja digitalisaatio, vastaamiseksi ja niistä hyötymiseksi on olennaista. Hyötyjen tulee jakautua laaja-alaisesti eurooppalaista ja globaalia hyvinvointia edistäen.

Unionin sisäistä eheyttä ovat viime aikoina koetelleet oikeusvaltioperiaatteen rapautuminen tietyissä jäsenmaissa ja erilaiset jakolinjat. EU-keskustelussa viitataan myös usein demokratiavajeeseen, ja kansalaisten kokemaan etääntymiseen EU-päätöksenteosta. Valtioneuvoston EU-poliittinen selonteko⁷ korostaa, että demokratia, oikeusvaltioperiaate sekä perus- ja ihmisoikeudet ovat yhteiskuntiemme ja EU:n kulmakiviä, jotka kytkeytyvät toisiinsa ja vaikuttavat ratkaisevasti unionin toimintaan sekä kansalaisten arkipäivään ja yritysten toimintaympäristöön. Näitä arvoja on edistettävä kokonaisvaltaisesti, mikä vahvistaa EU:n yhtenäisyyttä, hyväksyttävyyttä ja uskottavuutta sekä jäsenvaltioiden välistä luottamusta. Vastavuoroiseen tunnustamiseen perustuvan oikeudellisen yhteistyön edellytyksenä on jäsenvaltioiden keskinäinen luottamus toistensa oikeusjärjestelmiin. Demokratia, oikeusvaltioperiaate sekä perus- ja ihmisoikeudet ovat keskeisiä paitsi kansalaisten oikeuksien toteutumisen myös sisämarkkinoiden toimivuuden, kasvun ja investointien kannalta. Ne ovat myös terveen julkisen talouden edellytyksiä.

Demokratia on tiiviissä yhteydessä oikeusvaltion ja ihmisoikeuksien kanssa

Demokratia on tiiviissä yhteydessä oikeusvaltion ja ihmisoikeuksien kanssa. Ne muodostavat kolmiyhteyden, joka pysyy koossa vain kaikkien pilareiden varassa. Tutkimukset osoittavat, että kun yksi edellä mainituista elementeistä aikaa luhistua, alkaa luisu myös muidenkin kohdalla.⁸ Oikeusvaltio tarkoittaa sitä, että kaikki julkinen valta toimii lainsäädännön asettamissa rajoissa, kunnioittaa demokratiaa ja perusoikeuksia sekä on riippumattomien ja puolueettomien tuomioistuinten valvonnassa. Oikeusvaltiossa vallankäytön vastavoimana toimivat riippumattomat tuomioistuimet, jotka turvaavat oikeussuojan toteutumista. Asian ytimessä on sen turvaamisessa, että valtio on kansalaisia varten, ja että julkisissa tehtävissä toimitaan järjestäytyneesti ja mahdollisimman oikeudenmukaisesti yhteisen hyvän puolesta, eikä valtaapitävien omaksi hyväksi.⁹ Oikeusvaltiossa tavoitteena on se, että lakien valmistelu, säätäminen ja täytäntöönpano ovat oikeudenmukaisia ja avoimen ja hyvän hallinnon mukaisia sekä tehokkaita.

Oikeusvaltion toimintaedellytyksistä on aktiivisesti huolehdittava myös Suomessa. Tuomioistuinten riippumattomuus sekä kansalaisten luottamus oikeusvaltion toimintaan ovat vahvuustekijöitä, joiden varaan Suomen oikeusvaltio rakentuu. Oikeusvaltion toimivuudella on merkitystä, niin kansalaisten oikeuksien ja demokratian kuin myös taloudellisen toiminnan kannalta. Demokraattisten näkökulmasta on tärkeää, että kansalaiset voivat luottaa saavansa asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa. Oikeusprosessien, korkea kulukynnys ja pitkät käsittelyajat heikentävät Suomessa luottamusta oikeusvaltioon. Oikeusministeriön johdolla valmistellaan parhaillaan oikeudenhoidon selontekoa. Selonteossa oikeudenhoidon tarkastelu yhdistyy keskeisesti oikeusvaltioajatteluun ja luottamukseen. Valtioneuvoston selonteko tuottaa kokonaistarkastelun tilanteesta ja esittää tarvittavia jatkotoimenpiteitä.¹⁰

Demokratian taso ja toteutumistavat muuttuvat, ja niitä voidaan kehittää

⁶ Valtioneuvosto (2021). [Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta](#).

⁷ Valtioneuvosto (2021). [Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta](#).

⁸ Koskelo, Lassila, Lundstedt & Miklóssy (2022) [Diktaattorin käsikirja: Eli miten liberaalia demokratiaa puolustetaan](#).

⁹ Koskelo, Lassila, Lundstedt & Miklóssy (2022) [Diktaattorin käsikirja: Eli miten liberaalia demokratiaa puolustetaan](#).

¹⁰ [OM063:00/2021](#). Oikeudenhoidon selonteko.

Demokratiakehityksen turvaamiseksi tarvitaan jatkuvaa työtä sekä Suomessa että kansainvälisesti. Yhdenvertainen osallistuminen ja vaikuttaminen sekä merkityksellisen elämän kokemukset sekä oman identiteetin rakentumista ja osallisuutta tukeva mediaympäristö ovat tärkeässä asemassa demokratian ja luottamuksen ylläpitämisessä. Julkisen hallinnon kyvyllä vastata kansalaisten muuttuviin odotuksiin, tarpeisiin ja tulevaisuuden haasteisiin, sekä elinvoimaisella kansalaisyhteiskunnalla ja moniarvoisella mediaympäristöllä, on tässä merkittävä rooli.

Sukupuolten välinen tasa-arvo on keskeistä demokraattisessa yhteiskunnassa. Valmisteilla olevassa valtioneuvoston tasa-arvopoliittisessa selonteossa korostuu julkisen vallan vastuu sukupuolten tasa-arvon toteutumisen turvaamisessa. Lähtökohtana on sukupuolen moninaisuus ja se, että ihmisen asemaan yhteiskunnassa vaikuttaa sukupuolen rinnalla myös moni muu tekijä. Selonteossa käsitellään muiden kysymysten ohella sukupuolittunutta valtaa ja yhteiskunnallista osallistumista ilmiöpohjaisesti. Lisäksi täsmennetään Suomen roolia tasa-arvon ja ihmisoikeuksien edistäjänä EU- ja kansainvälisillä areenoilla.

Keskeistä demokratian toimivuuden kannalta on myös se, että ketään ei jätetä yhteiskunnan tai kehityksen ulkopuolelle. Tunne näköalattomuudesta ja toivottomuudesta loitontaa ihmistä yhteiskunnasta. Demokratian toimivuuteen ja luottamuksen syntyyn ei näin ollen voida vaikuttaa pelkästään demokratiapolitiikalla, vaan niillä on vahva kytkös myös muun muassa tasa-arvopoliitiikkaan, talouspolitiikkaan, työllisyyspolitiikkaan, sosiaalipoliitiikkaan ja terveyspolitiikkaan. Se, mihin erityisesti demokratiapolitiikalla voidaan vaikuttaa, on poliittisen järjestelmän toimivuus, osallistumisoikeuksien toteutuminen, hallinnon avoimuus ja vuorovaikutteisuus, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset, sekä koettu kansalaispätevyys.

Demokratiaa, päätöksentekoa ja hallintoa on kehitettävä strategisesti ja ylivaalikautisesti. Tässä periaatepäätöksessä valtioneuvosto linjaa pitkän aikavälin tavoitteista edustuksellisen demokratian, osallistumisjärjestelmien, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen, hallinnon avoimuuden ja vuorovaikutteisuuden, yhteiskunnallisen keskustelukulttuurin ja kansalaisyhteiskunnan tilan kehittämiseksi sekä kansainvälisen demokratiakehityksen tukemiseksi. Tavoitteet pohjautuvat pääministeri Marinin hallituskauden aikana toteutetun kansallisen demokratiaohjelman 2025¹¹ havaintoihin ja kokemuksiin.

1.2 Demokratian tila kansainvälisesti tarkasteltuna

Viime vuosisata merkitsi demokratian läpimurtoa kymmenissä maissa. Lukuisten valtioiden itsenäistyminen, yleinen äänioikeus, siirtyminen monipuoluejärjestelmiin sekä perus- ja ihmisoikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon vahvistuminen ovat tämän kehityksen keskeisiä tunnusmerkkejä.

Demokratiakehityksen on 2000-luvulla ilmestynyt varjoja, joihin yhteiskuntien syventyneet jakolinjat ovat vaikuttaneet. Liberaalin demokratian kriisin ilmentymänä on pidetty poliittista järjestelmää kohtaan koetun luottamuksen heikkenemistä, entistä autoritaarisempien hallintomuotojen vetovoiman kasvamista, politiikan elitisoitumista, kansalaisten poliittisen lukutaidon heikkenemistä sekä päätöksenteon yhteisten pelisääntöjen haastamista.¹²

¹¹ [OM036:00/2019](#). Kansallinen demokratiaohjelma 2025.

¹² Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020) [Poliittinen ilmasto elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa](#).

Kansainväliset tutkimuslaitokset ovat raportoineet demokratian haurastumisesta ja autoritaarisuuden noususta viime vuosikymmenen aikana. Illiberaalien¹³ demokratioiden nousu kytkeytyy vahvasti vuoden 2008 finanssikriisiin, jolloin usko liberaalin demokratian ylivoimaisuuteen alkoi horjua Itä-Euroopan entisissä kansandemokratioissa, joilla oli vasta lyhyt kokemus demokratiasta.¹⁴ Liberaalin demokratian peruselementit, joita ovat yksilön oikeudet, ja kansan tahto, sotivat illiberaaleissa demokratioissa enenevässä määrin toisiaan vastaan.¹⁵ Vastalääkkeitä illiberaaliin demokratiaan voivat liittyä esimerkiksi sivistyksen vahvistamiseen, erilaisuuden hyväksymiseen ja yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseen sekä hyvinvoinnin tasaisempaan jakautumiseen.

Kansainväliset tutkimuslaitokset tunnistavat useita uhkia lähivuosien demokratiakehitykselle maailmalla.¹⁶ Demokratian laatu on heikentynyt demokratioissa, mm. sananvapauden, oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan saralla. Uusin V-Dem-demokratia raportti antaa synkän kuvan globaalin demokratian tilasta. Raportin mukaan demokratian taso on laskenut vuoden 1989 tasolle, ja viimeisen 30 vuoden aikana saavutetut edistysaskeleet on menetetty.¹⁷ Kun epädemokraattinen toimija on päässyt valtaan kiinni, vaikutukset ovat yleensä pitkäkestoisia ja vaikeita muuttaa.

Demokratioiden toimivuuteen vaikuttavat laajasti yhteiskunnan muutokseen liittyvät megatrendit, kuten globalisaatio, talouden rakennemuutos, tuotantotapojen ja elinkeinorakenteen uudelleenmuotoutuminen, väestöliikkeet, kaupungistuminen, uusien ammattiluokkien synty, vakiintuneiden talouspoliittisten voimasuhteiden muutokset ja mediaympäristöön liittyvät muutokset. Joukkoviestinnän rinnalle on syntynyt sosiaalisen median alustoja ja mahdollisuuksia kansalaisten suoraan välittömään viestintään, jotka toisaalta mahdollistavat suuremman vaikuttamisen, mutta myös mielipiteiden manipuloinnin.

Politiikan asialista on kuluvalle vuosituuhannella myös laajentunut yhä vaikeammilla kysymyksillä, joihin vastaamiseen poliittinen järjestelmä joutuu pinnistelemään. Kansainvälisen talouden ja keskinäisriippuvuuden kasvu on sekä antanut mahdollisuuksia, että asettanut rajoja kansalliselle poliittiselle päätöksenteolle. Kansainvälinen muuttoliike ja ilmastomuutos ovat luoneet uusia poliittisia jakolinjoja.¹⁸ Yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet ihmisten elämään eri tavalla ja jakaneet ihmiset yhteiskunnallisiin kupliin, jotka eivät aina enää ymmärrä toistensa todellisuuksia. Tämä on myös vaikuttanut heikentävästi yhteiskunnalliseen keskusteluun.¹⁹ Yhteiskunnan liiallinen sisäinen jakautuminen on yksi vaaratekijä demokratian toimivuudelle. Kasvava populismi länsimaissa voi myös muodostaa uhan demokratialle.²⁰

Viimeaikaiset kriisit ovat niin ikään haastaneet demokratioiden toimivuutta. Esimerkiksi Euroopan neuvostossa nähdään, että koronaviruspandemia on viime vuosina vahvistanut jo aiemmin nähtävissä olevia demokratian taantumistrendejä, joilla on rajoitettu yksilön demokraattisia oikeuksia ja vapauksia. Pelkona on, ettei demokraattinen kulttuuri enää palaudu.²¹

¹³ Illiberaalilla demokratialla voidaan tarkoittaa demokratiaa, jossa ei noudateta perus- ja ihmisoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatetta.

¹⁴ Koskelo, Lassila, Lundstedt & Miklóssy (2022) [Diktaattorin käsikirja: Eli miten liberaalia demokratiaa puolustetaan](#).

¹⁵ Mounk (2018). *The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger & How to Save It*.

¹⁶ Boese ym. (2022) [Autocratization Changing Nature? Democracy Report 2022](#).

¹⁷ Boese ym. (2022) [Autocratization Changing Nature? Democracy Report 2022](#).

¹⁸ Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020) [Poliittinen ilmasto elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa](#).

¹⁹ Kantola (2022) *Kahdeksan kuplan suomi: Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat*.

²⁰ Koskelo, Lassila, Lundstedt & Miklóssy (2022) [Diktaattorin käsikirja: Eli miten liberaalia demokratiaa puolustetaan](#)

²¹ Euroopan neuvosto (2021) [State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law: A Democratic Renewal for Europe](#).

Venäjän, YK:n turvallisuusneuvoston pysyvän jäsenen, helmikuussa 2022 aloittama hyökkäys Ukrainaan on myös hyökkäys demokratiaa, oikeusvaltioperustaisuutta ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta vastaan. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa korostaa demokratian ja sääntöpohjaisen järjestelmän tärkeyttä.²²

Viimeaikaiset tutkimustulokset ovat myös osoittaneet merkkejä oikeusvaltiokehityksen taantumisesta maailmalla, mutta myös EU:n sisällä.²³ Lisäksi universaalien ihmisoikeuksien, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon kyseenalaistaminen on lisääntynyt monissa maissa.

1.3 Suomalaisen demokratian tila

Suomi sijoittuu demokratiaa ja sen toimivuutta mittaavissa ja vertailevissa tutkimuksissa maailman kärkimaiden joukkoon.²⁴ Suomalaisen luottamus toisiinsa ja yhteiskunnan eri toimijoihin on myös kansainvälisessä tarkastelussa korkealla tasolla.²⁵ Euroopan komission vuoden 2021 oikeusvaltiokertomus²⁶ pitää Suomen oikeusvaltiotilannetta hyvänä. Suomessa oikeuslaitos on hyvin riippumaton, korruptio on vähäistä ja kansalaisten luottamus oikeusvaltiota kohtaan on korkea. Suomessa ihmisoikeuksilla on vahva perustuslaillinen suoja ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta on pyritty kehittämään.²⁷

Vaikka demokratian tila Suomessa on kansainvälisesti vertaillen hyvä, myös suomalaisen demokratian toimivuudessa on havaittu monia haasteita. Suomalaisen demokratian haasteita ja kehittämistarpeita on hiljattain tutkittu useassa Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa²⁸ sekä Sitran toimesta.²⁹ V-dem instituutin tuoreessa demokratiavertailussa Suomi pärjää hyvin, mutta Pohjoismaista Ruotsia, Norjaa ja Tanskaa huonommin. Heikoimmat sijoitukset Suomi saa osallistuvan demokratian (24. sija) ja puntaroivan demokratian (17. sija) indekseissä.³⁰ Suomalainen yhteiskunta on myös viime vuosikymmenten aikana monimuotoistunut ja digitalisoitunut, jolla on ollut vaikutuksia ihmisten ja yhteisöjen osallistumiseen. Suomalaisen demokratian erityisinä haasteina on tutkimuksissa ja valtioneuvoston tulevaisuusselonteossa³¹ nostettu esille seuraavat trendit:

- osallistumisen rapautuminen ja eriarvoistumiskehitys
- äänestysaktiivisuuden lasku
- poliittisen kentän pirstaloituminen
- eri väestöryhmien väliset erot koetussa luottamuksessa³²

²² Boese ym. (2022) [Autocratization Changing Nature? Democracy Report 2022](#).

²³ Euroopan komissio (2021) [Oikeusvaltiokertomus 2021](#)

²⁴ Esim. Freedom House (2021) [Countries and Territories](#); Economist Intelligence (2021) [Democracy Index 2021](#)

²⁵ OECD (2021) [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland](#); Bäck & Kestilä-Kekkonen toim. (2019) [Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuulut](#).

²⁶ Euroopan komissio (2021) [Oikeusvaltiokertomus 2021](#).

²⁷ Valtioneuvosto (2021) [Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko](#); Valtioneuvosto (2021) [Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023](#).

²⁸ Suomen Akatemia (2021) Strateginen tutkimus. [Politiikkasuositukset](#).

²⁹ Hyssälä & Backman (2018) [Kansanvallan peruskorjaus: Kaikki voimavarat käyttöön](#); Ojajärvi, Tuomisto, Olkkola & Tikkanen (2020) [Suomalaiset kansalaisvaikuttajina: Kuinka edistää osallisuutta ja osallistumista 2020-luvulla?](#)

³⁰ Raportin osallistuvan demokratian indeksi painottaa kansalaisten aktiivista osallistumista poliittisiin prosesseihin ja huomioi erityisesti osallistumisen kansalaisyhteiskunnan organisaatioissa, suoran demokratian mekanismit sekä osallistumisen ja edustuksen alue- ja paikallishallinnon tasolla. Raportin puntaroivan demokratian indeksi puolestaan tarkastelee sitä, missä määrin yhteiseen hyvään keskittyvä julkinen keskustelu ohjaa poliittista päätöksentekoa ja miten hyvin kunnioitettava dialogi, vuorovaikutus ja kuuleminen toteutuvat päätöksenteon eri vaiheissa.

³¹ Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko (2022)

³² OECD (2021) [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland](#).

Nousevia haasteita ovat myös:

- keskustelukulttuurin kärjistyminen
- kyberuhat, disinformaatio ja informaatiovaikuttaminen
- virkamiehiin, päättäjiin, toimittajiin ja tutkijoihin kohdistuva järjestelmällinen häirintä eli maalittaminen
- kansalaisyhteiskunnan taloudellisten toimintamahdollisuuksien epävarmuus

OECD:n vuonna 2021 julkaiseman arvioinnin³³ mukaan Suomi on vahvan luottamuksen maa. Kansalaisten luottamus eri instituutioihin kuitenkin vaihtelee. Kansalaisista 66 prosenttia luottaa valtioon, 61 prosenttia hallitukseen, 53 prosenttia eduskuntaan ja 52 prosenttia kuntahallintoon. Luottamuksessa oli merkittäviä alueellisia ja väestöryhmien välisiä eroja. Se on tutkimuksen mukaan korkeaa niissä väestöryhmissä, joissa on korkea koulutus, hyvä terveys, optimistiset tulevaisuudennäkymät, ja jotka osallistuvat aktiivisesti esimerkiksi kansalaistoimintaan ja asuvat kaupungeissa.

Tuoreet tutkimustulokset³⁴ osoittavat, että turvallisuuden ja luottamuksen välillä on yhteys. He jotka kokevat elämänsä turvattomaksi, kokevat myös vähäisempää luottamusta turvallisuusviranomaisiin. Vastavuoroisesti korkean turvallisuuden tunteen omaavat luottavat myös turvallisuusviranomaisiin.³⁵ Tämä polarisoitunut asetelma eri väestöryhmien välillä asettaa haasteita turvallisuuden tunteen ja sisäisen turvallisuuden rakentamiseen sekä takaamiseen.³⁶ Siksi viranomaisten käyttöön tarvitaan yhä yksityiskohtaisempaa tiedontuotantoa väestön eroista asenteissa ja käyttäytymisessä, jotta palvelutuotantoa sekä viestintää kyetään kohdentamaan tarvittavalla ja mahdollisimman vaikuttavalla tavalla.

OECD:n arvion mukaan Suomessa on osallistumisen paradoksi. Kansalaiset luottavat julkisiin instituutioihin ja tyytyväisyys demokratiaan on korkealla, mutta vain 40 prosenttia vastaajista uskoi mahdollisuuksiinsa vaikuttaa poliittisiin prosesseihin. Vaikka kansalaisten luottamus julkisiin instituutioihin ja tyytyväisyys demokratiaan on korkealla, niiden ihmisten osuus, jotka uskovat voivansa vaikuttaa poliittisiin prosesseihin on Suomessa pieni verrattuna muihin korkean luottamuksen maihin. OECD korostaakin, että tiettyjen väestöryhmien syrjäytymistä olisi torjuttava Suomessa edistämällä laajempaa sosiaalista vuoropuhelua. Kansainvälisen ICCS -tutkimuksen (2016) viesti oli vastaavanlainen. Tutkimuksen mukaan suomalaisnuorilla, ja pohjoismaalaisilla nuorilla yleensäkin, on erinomaiset tiedolliset ja asenteelliset valmiudet yhteiskunnalliseen osallistumiseen, mutta kiinnostus ja/tai tarve kovin aktiiviseen osallistumiseen puuttuu valtaosalta nuorista.³⁷

OECD on suosittanut, että Suomessa vakiinnutettaisiin hallinnon ja kansalaisten väliset vuoropuhelut ihmisten luottamuksen vahvistamiseksi, lisättäisiin hallinnon ja päätöksenteon avoimuutta, kehitettäisiin osallistumisen ja vaikuttamisen prosesseja ja otettaisiin kansalaiset mukaan politiikan vaihtoehtojen valmisteluun. Eri väestöryhmien syrjäytymistä ja syrjintää olisi torjuttava vahvistamalla

³³ OECD (2021) [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland](#).

³⁴ Sisäministeriön Sentimentti-väestötutkimus (2021–2022)

³⁵ Sentimentti (2022) Sisäministeriön julkaisematon tilasto- ja kyselymateriaali.

³⁶ Turvallisuuden tunteen määrittely ei ole itsessään yksinkertainen prosessi. Tutkimustulosten perusteella esimerkiksi Ukrainan kriisi ei ole vähentänyt yleistä turvallisuuden tunnetta. Päinvastoin, koronaepidemian siirtyminen taka-alalle yleisessä mediakeskustelussa on mahdollisesti vaikuttanut myönteisellä tavalla turvallisuuden tunteen muutamien prosenttien kasvuun viime vuodesta. Tästä huolimatta huolestuneisuuden määrä esimerkiksi sotilaallisesta iskusta tai maailman tilanteesta on noussut mittavasti. Yksilöllinen turvallisuuden tunteen määrittely näyttäytyykin kompleksisena, eikä sitä voida arvioida vain huolien summana.

³⁷ Mehtäläinen, Niilo-Rämä & Nissinen (2017) [Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet: Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen päätulokset](#).

osallistumismahdollisuuksia ja varmistamalla, että kaikki pysyvät mukana yhteiskunnassa.³⁸ OECD suosittaa uusien, esimerkiksi deliberatiivisten toimintamallien laajempaa käyttöönottoa.³⁹

Monissa tutkimuksissa on viime vuosina nostettu esiin huoli suomalaisten, erityisesti nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen eriytymisestä.⁴⁰ Se on ilmiö, joka voi pitkällä aikavälillä rapauttaa yhteiskunnallista luottamusta. Muun muassa henkilön ikä, koulutustausta ja tulotaso ovat yhteydessä osallisuuteen, esimerkiksi äänestysaktiivisuuteen. Ne ovat yhteydessä myös ihmisten kokemuksiin siitä, missä määrin heillä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskevaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Hyväosaiset osallistuvat keskimääräistä aktiivisemmin. He myös arvioivat muita myönteisemmin omia vaikutusmahdollisuuksiaan.

Ulkomaalaisten osuus Suomen väestöstä ja erityisesti nuorista ikäluokista on viime vuosien aikana kasvanut merkittävästi. Demokratian kannalta on tärkeää, että eri väestöryhmät voivat kokea osallisuutta ja tunnistaa identiteettinsä suomalaisessa päätöksenteossa ja mediaympäristössä. Keskinäisen ymmärryksen rakentamisessa kulttuurien moninaisuuden tunnustaminen on tulevaisuudessa keskeistä.

Kansalaisten yhteiskunnalliseen luottamukseen ja näkemyksiin demokratian toimivuudesta vaikuttavatkin kansanvaltaisen poliittisen järjestelmän toimivuuden ohella monet muut tekijät, kuten muun muassa taloustilanne, työllisyystilanne, tulonjako sekä ihmisten tulevaisuuden näkymät.

2 Periaatepäätöksen linjaukset ja toimenpiteet

Käsillä olevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä linjataan suomalaisen demokratiapolitiikan tavoitteista 2020-luvulla. Keskeisenä tavoitteena on, että Suomi kuuluu jatkossakin maailman demokraattisimpien maiden joukkoon. Ihmisten poliittiset ja kansalaisoikeudet toteutuvat Suomessa yhdenvertaisesti, eikä ketään jätetä ulkopuolelle tai jälkeen yhteiskunnassa. Tämä edellyttää tietoa ja riittäviä valmiuksia. Suomalainen kansalaisyhteiskunta on aktiivinen ja elinvoimainen, ja hallinto on avoin ja vuorovaikutteinen. Suomi suhtautuu kunnianhimoisesti demokratian edistämiseen EU:ssa ja kansainvälisesti. Demokratia ja demokraattisen kehityksen tukeminen säilyvät Suomen ulko- ja kehityspolitiikan pitkäaikaisena painopisteenä.⁴¹

Periaatepäätöksen keskeiset linjaukset

1. Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan.

2. Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan.

3. Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista.

³⁸ OECD (2021) [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland](#).

³⁹ OECD (2021) [Eight Ways to Institutionalise Deliberative Democracy](#).

⁴⁰ Grönlund & Wass toim. (2016). [Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015](#).

⁴¹ [Kehityspolitiikan ylivaalikautisessa selonteossa](#) (2021) Suomen kehityspolitiikan päätavoitealueeksi on määritelty rauhanomaiset, demokraattiset yhteiskunnat. [Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa](#) (2020) todetaan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan arvopohjassa olevan keskeistä demokratian edistäminen kaikessa kansainvälisessä toiminnassa.

4. Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista.

5. Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on avoin, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen.

6. Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa.

7. Suomi tukee kansainvälistä ja EU:n demokratiakehitystä.

Kukin linjaus niistä sisältää alatavoitteita ja toimenpide-ehdotuksia, jotka esitellään tässä luvussa. Demokratian edistämiseksi on kyse pitkäkestoisesta ja laaja-alaisesta kehittämisestä, jonka tulisi jatkua yli vaalikausien. Siksi on tärkeää seurata linjausten sekä niitä koskevien tavoitteiden toteutumista ja luoda tätä varten tarkoituksenmukainen seurantamalli. Seuranta käsitellään periaatepäätöksen luvussa neljä.

2.1 Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Nykytilanne ja haasteet

Suomen poliittis-hallinnollinen järjestelmä perustuu edustukselliseen demokratiaan, jota täydentävät suoran ja osallistuvan demokratian menetelmät. Edustuksellisessa demokratiassa äänioikeutetut kansalaiset valitsevat vaaleilla edustajat, jotka tekevät päätökset heidän puolestaan.

Suomen vaalit sijoittuvat kansainvälisten vertailujen mukaan maailman luotettavimpien joukkoon.⁴² Vaalien oikeudenmukaisuuden ja äänioikeuden inklusiivisuus saa kansainvälisissä vertailuissa korkeat pisteet.⁴³

Äänestysaktiivisuus eriytyy

Yleisesti ottaen Suomessa äänestysaktiivisuus sijoittuu Euroopan maiden keskikastiin.^{44,45} Äänestysaktiivisuus on kuitenkin Suomessa suhteessa muihin Pohjoismaihin huomattavasti alhaisempaa. Äänestysaktiivisuus on meillä pysynyt melko vakaana 2000-luvulla. Se on ollut korkeinta presidentinvaaleissa ja eduskuntavaaleissa ja matalinta europarlamenttivaaleissa, vaikka äänestysaktiivisuus olikin nousussa vuoden 2019 vaaleissa. Suomessa äänestysaktiivisuus kuntavaaleissa on alhaisempaa, kun muissa Pohjoismaissa.⁴⁶ Vuoden 2021 kuntavaaleissa äänestysprosentti jäi historiallisen alhaiseksi kaikenkokoisissa kunnissa. Tämä johtui todennäköisesti koronapandemiasta ja vaalien poikkeuksellisesta ajankohdasta. Ensimmäisten aluevaalien äänestysprosentti jäi 47,5 prosenttiin.

Äänestysaktiivisuus eriytyy melko voimakkaasti eri väestöryhmien välillä. Hyvin toimeentulevat ja korkeasti koulutetut äänestävät keskimäärin muita väestöryhmiä aktiivisemmin.⁴⁷ Naiset ovat äänestäneet hieman miehiä aktiivisemmin 1980-luvulta lähtien.⁴⁸ Nuorten ja maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuus on sen

⁴² IDEA (2021) [Global State of Democracy Report 2021: Building Resilience in a Pandemic Era](#).

⁴³ Freedom House (2021) [Countries and Territories](#).

⁴⁴ Grönlund & Wass toim. (2016) [Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015](#).

⁴⁵ Isotalo, Järvinen, von Schoultz & Söderlund (2019) [Suomalainen äänestäjä 2003–2019](#).

⁴⁶ Pekola-Sjöblom & Piipponen (2018) [Kuntavaalit, ehdokkaat ja valitut vuonna 2017](#).

⁴⁷ Kantola, Wass, Lahtinen, Peltoniemi & Heikkilä (2019) [Vaalinavigaattori: Katso mistä löytyy eniten käyttämättömiä ääniä](#).

⁴⁸ Isotalo, Järvinen, von Schoultz & Söderlund (2019) [Suomalainen äänestäjä 2003–2019](#).

sijaan jäänyt alhaiseksi.⁴⁹ Nuorten äänestysaktiivisuus kuitenkin kasvoi kevään 2019 eduskuntavaaleissa verrattuna vuoden 2015 vaaleihin. Kehitys heijastelee Nuorisobarometriä⁵⁰, jonka mukaan 61 prosenttia nuorista kertoo olevansa vähintään jonkin verran kiinnostunut politiikasta. Kiinnostuksen määrä on korkeimmillaan 20 vuoteen.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen on jakaantunut yhä selvemmin eri ryhmien välillä. Osa kansalaisista kokee, ettei heillä ole mahdollisuuksia vaikuttaa yhteisiin asioihin perinteisten kanavien kautta, kuten äänestämällä vaaleissa.⁵¹ Äänestysaktiivisuuteen vaikuttaa myös ymmärrys siitä mistä vaaleissa on kyse ja riittävä tiedon saanti. Vaikeus valita ehdokasta on myös havaittu tutkimuksissa keskeiseksi äänestämättä jättämisen syyksi erityisesti nuorilla, jotka tuntevat vaalien ehdokkaita ikäryhmistä heikoimmin.

Nuorten äänestysaktiivisuuden parantamiseksi on usein ehdotettu nettiäänestämisen mahdollistamista vaaleissa. Suomessa tehtyjen selvitysten⁵² perusteella nettiäänestämisen käyttöönottoa ei ole suositeltu, koska siihen liittyvät muun muassa vaalien turvallisuuden ja niitä kohtaan tunnettuun luottamukseen kohdistuvat riskit on toistaiseksi nähty hyötyjä suuremmiksi. Aihetta selvittäneen parlamentaarisen työryhmän ja ulkomaisten esimerkkien mukaan alhaista äänestysaktiivisuutta ei ratkaista nettiäänestyksen käyttöönotolla. Teknologian ja demokratian digitalisoinnin kehitystä tulee kuitenkin jatkossakin seurata.

Haasteet vaalijärjestelmän toimivuudessa

Eduskuntavaaleissa vaalien suhteellisuus toteutuu tällä hetkellä Suomessa heikosti.⁵³ Nykyjärjestelmän keskeisimpänä heikkoutena voidaan pitää sitä, että pienempien vaalipiirien piilevät äänikynnykset nousevat niin korkeiksi että poliittinen suhteellisuus näissä toteutuu heikosti. Tällöin poliittinen suhteellisuus toteutuu eri tavoin eri vaalipiireissä ja pienissä vaalipiireissä erityisen heikosti, minkä seurauksena äänestäjien yhdenvertaisuus ei toteudu. Piilevät äänikynnykset vaihtelevat laskennallisesti huomattavasti toisistaan.⁵⁴

Vaalipiirin koolla on suuri vaikutus erikokoisten puolueiden ehdokkaiden mahdollisuuksiin tulla valituiksi. Uusien puolueiden nousu pienehköissä vaalipiireissä on vaikeaa. Jotkut tutkijat ovat tuoneet esiin, että nykyinen vaalijärjestelmä on äänestäjän kannalta vaativa, koska äänestäjän on kyettävä valitsemaan sekä puolue että ehdokas. Tutkijat ovat myös tuoneet esille tarpeen arvioida mahdollisuutta puolueen äänestämisen mahdollistamiseksi siten, että äänestäjän ei tarvitse halutessaan valita ehdokasta. Vaikeus valita ehdokasta on havaittu tutkimuksissa keskeiseksi äänestämättä jättämisen syyksi erityisesti nuorilla, jotka tuntevat vaalien ehdokkaita ikäryhmistä heikoimmin. Vuonna 2014 myös eduskunnan perustuslakivaliokunta katsoi mietinnössään⁵⁵, että asiaa tulisi selvittää äänestysaktiivisuuden kohottamiseksi.

Suomessa toimitetaan aluevaalien myötä nykyään viidet erityyppiset vaalit. Vaalien kasautuminen saattaa aiheuttaa vaaliväsymystä sekä puolueissa että äänestäjissä ja siten heikentää äänestysaktiivisuutta. Toisaalta keväällä 2019 pidetyissä europarlamenttivaaleissa äänestysaktiivisuus nousi riippumatta siitä, että eduskuntavaalit oli toimitettu vain runsas kuukausi aikaisemmin. Kaksien vaalien samanaikainen

⁴⁹ OM067:00/2021. [ETNO - monikieliset yhteiskunnallisina vaikuttajina \(MOVA\) työryhmä.](#)

⁵⁰ Haikkola & Myllyniemi toim. (2019) [Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019.](#)

⁵¹ OECD (2021) [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland.](#)

⁵² Oikeusministeriö (2017) [Nettiäänestyksen edellytykset Suomessa: Nettiäänestystyöryhmän loppuraportti.](#)

⁵³ Oikeusministeriö (2022) [Parlamentaarisen vaalityöryhmän loppuraportti.](#)

⁵⁴ Uudellamaalla tarvitaan läpimenoon laskennallisesti noin 2,5% annetuista äänistä, mutta Lapissa noin 10 %. Koska vaalipiirien paikkamäärät on sidottu asukaslukuihin, tilanne tulee jatkossa eriytymään yhä enemmän. Uusimaa lähestyy 40 edustajanpaikkaa ja Lappi putoaa pian kuuteen edustajaan.

⁵⁵ [PeVM 3/2014 vp - VNS 3/2014 vp.](#) Perustuslakivaliokunnan mietintö.

toimittaminen saattaa toisaalta lisätä äänestämisen informaatiokustannuksia ja tarjota herkästi syyn jättää äänestämättä sellaisille äänioikeutetuille, joille äänestyspäätösten tekeminen on suhteellisesti vaikeinta.⁵⁶

Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa mahdollistettiin kirjeäänestys ulkosuomalaisille.⁵⁷ Kirjeitse äänesti yli 6 000 äänestäjää. Pääosa kirjeitse äänestäneistä oli ulkomailla asuvia äänioikeutettuja. Mahdollisuus äänestää postin välityksellä toikin ennen kaikkea joustoa käytännön järjestelyihin ja helpotti etäisyydestä ja muista hankaluuksista johtuvia ongelmia. Kirjeäänestämisen leviäminen ja vakiintuminen edellyttävät aktiivista viestintää ja käytäntöjen kehittämistä mahdollisimman tarkoituksenmukaisiksi. Sen vuoksi niin tilasto- ja rekisteripohjaista arviointia kuin kokemusperäisen tiedon keräämistä on tärkeää tehdä tulevina vuosina.

Luottamushenkilöpaikat ovat vähentyneet ja tehtävät kasaantuvat

Luottamushenkilöpaikat ovat kuntaliitosten ja lautakuntien vähenemisen myötä vähentyneet noin kolmannesosaan 1980-luvulta lähtien.⁵⁸ Myös valtuustopaikkojen määrä on selkeästi vähentyneet viimeisten vuosikymmenten aikana.⁵⁹ Uudet hyvinvointialueet tuovat kuitenkin mukanaan uusia luottamushenkilöpaikkoja. Valtuusto ja hallituspaikkojen lisäksi luottamushenkilöiden määrä tulee vaihtelevaan hyvinvointialueittain, riippuen siitä minkälainen lautakuntarakenne kukin hyvinvointialue itselleen valitsee.

Kunnallisalan kehittämissätiön tutkimuksen mukaan kunnallisista luottamustehtävistä suuresti kiinnostuneita on melko vähän. Mielenkiinto kuntavaaliehtokkuutta kohtaan on kyselyn mukaan viime vuosina laskenut. Kiinnostus jäsenyyksistä lautakunnissa on sen sijaan suurempaa. Nuoret olivat keskimäärin ikääntyneitä kiinnostuneempia luottamustehtäviä kohtaan.⁶⁰ Kuntapäätäjäkyselyn mukaan luottamushenkilötyöhön käytetään suurissa kaupungeissa yhä enemmän aikaa. Hallituksen jäsenten osalta erot suurten ja pienten kuntien välillä ovat kasvaneet viimeisten 25 vuoden aikana. Erityisesti yli 100 000 asukkaan kaupunkien valtuuston ja hallituksen puheenjohtajien ajankäytössä on tapahtunut selkeä muutos vuosien 2015 ja 2020 välillä. Taustalla on osittain rakenteellinen ilmiö, sillä päätoimisten ja osa-aikaisten puheenjohtajien lukumäärä on kasvanut vuoden 2017 kuntavaalien jälkeen.⁶¹

Vuoden 2021 kuntavaaleissa valittiin lähes 9 000 valtuutettua. Ehdokasmäärä kääntyi nousuun, mutta naisten ja nuorten ehdokkaiden osuudet laskivat. Maahanmuuttaneet ovat myös ehdokkaina selkeästi aliedustettuja suhteessa väestömäärään. Kuntavaaleissa 2021 uusista valtuutetuissa ennätysmäärä oli naisia ja kansanedustajia.

Ensimmäisissä aluevaaleissa 2022 joka kolmas ehdokas oli kunnanvaltuutettu. Noin 77 prosenttia valituista oli istuvia kunnanvaltuutettuja. Aluevaltuustojen ja -hallitusten puheenjohtajistosta 82 prosenttia oli istuvia kunnanvaltuutettuja.⁶² Ehdokkuudet ja etenkin valtuustopaikat näyttäisivät siten kasaantuvan pitkälti samoille henkilöille.

Vaalihäirintä on kasvava ongelma

⁵⁶ Tutkija Sami Borgin lausunto valtioneuvoston demokratiapoliittisesta periaatepäätöksestä (2022).

⁵⁷ Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020) [Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019](#).

⁵⁸ Piipponen (2018) [Johtamismallit ja toimielimet Manner-Suomen kunnissa 2017](#).

⁵⁹ Pikkala & Borg (2017) [Kuntavaalitrendit](#).

⁶⁰ Kunnallisalan Kehittämissätiö (2021) [Kansalaismielipide ja kunnat: Ilmapuntari 2020](#).

⁶¹ Suomen Kuntaliitto (2020) [Kuntapäätäjätutkimus](#).

⁶² Suomen Kuntaliitto (2022) [Aluevaalit 2022](#).

Koronapandemia on vaikuttanut demokratian toteutumiseen globaalisti.⁶³ Koronapandemia ja Ukrainan kriisi ovat myös Suomessa tuonut esille tarpeen arvioida, miten vaalien resilienssiä voitaisiin vahvistaa erilaisissa kriisitilanteissa.

Vaalihäirintä ja vaaleihin liittyvä vaikuttaminen on kansainvälisesti ollut kasvava ongelma, jonka tavoitteena on vaikuttaa vaalien toimintaan tai horjuttaa vaalien legitimitettä. Vaalihäirinnässä on kyse toiminnasta, jolla pyritään aiheuttamaan sekasortoa ja sekaannusta vaalikamppailun aikana ja siten nakertaa kansalaisten luottamusta vaali-instituution toimivuuteen ja hyväksyttävyyteen. Siksi esimerkiksi Euroopan demokratiatoimintasuunnitelman⁶⁴ tavoitteena on parantaa kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja rakentaa kestävämpiä demokratioita kaikkialla EU:ssa edistämällä vapaita ja rehellisiä vaaleja, vahvistamalla tiedotusvälineiden vapautta sekä torjumalla disinformaatiota. Valmisteilla olevassa EU:n digipalvelusäädöksessä määritellään ensi kertaa digitaalisten palvelujen välittäjien veloitteet ja vastuut koko sisämarkkinoilla.

Vaalihäirintä on tutkimusten valossa Suomessa toistaiseksi ollut maltillista. Tutkimusten mukaan henkilökohtaisella tasolla melko harva ehdokas on toistaiseksi kokenut vaalihäirintää. Sen sijaan yleisemmän tason tarkastelu osoittaa, että vaalihäirintää koetaan kasvavana uhkana.⁶⁵ Myös sosiaalisessa mediassa toimivien automatisoitujen bottitilien yritykset vaikuttaa vaaleihin ovat toiseksi Suomessa jääneet vähäisiksi.⁶⁶

Häirintä ja vihapuhe vaikuttavat kansalaisten, erityisesti naisten ja vähemmistötaustaisten henkilöiden halukkuuteen osallistua esimerkiksi politiikkaan. Ilmiö heikentää turvallisuuden tunnetta, kaventaa sananvapautta sekä vähentää ihmisten halukkuutta aktiiviseen yhteiskunnalliseen toimijuuteen. Ilmiöllä on negatiivisia vaikutuksia myös luottamusyhteiskuntaan. Suomessa pidetään tärkeänä laittomaan vihapuheeseen puuttumista.⁶⁷ Muun muassa poliisin viharikoskoulutuksen vakiinnuttaminen ja -viestintä ovat keskeisiä aihepiiriin liittyviä suosituksia tulevaisuuden kannalta, sillä poliisin vankka osaaminen vaikuttaa positiivisesti uhrin kohtaamiseen ja viharikosten tunnistamiseen rikosprosessissa.

Puolueiden määrä on pysynyt vakaana, mutta niiden jäsenmäärä pienenee

Suomessa on monipuoluejärjestelmä ja puolueiden määrä on puolueräkisterissä pysynyt suhteellisen vakaana. Tällä hetkellä puolueräkisterissä on kaksikymmentäkolme puoluetta.⁶⁸ Puolueiden jäsenmäärät ovat sen sijaan viimeisten vuosikymmenten aikana pienentyneet.⁶⁹ Puolueet toimivat merkittävänä portinvartijana poliittisessa päätöksenteossa, ja on sikäli tärkeää turvata puolueille riittävät resurssit. On tärkeää, että myös aliedustetut ryhmät, kuten nuoret ja vammaiset henkilöt, pääsevät osallistumaan demokraattisiin prosesseihin puolueiden kautta. Tästä syystä on keskeistä edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta puolueissa.

⁶³ IDEA (2021) [Global State of Democracy Report 2021: Building Resilience in a Pandemic Era](#).

⁶⁴ Komission tiedonanto Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmasta [COM/2020/790 lopullinen](#) sekä valtioneuvoston E-selvitys [E 12/2021 vp](#) asiasta.

⁶⁵ Wass, Isotalo & Limnell (2020) [Ehdokkaiden ja äänestäjien havainnot vaalihäirinnästä](#); Von Schoultz, Söderlund & Kestilä-Kekkonen (2020) [Ehdokkaiden menestys vaaleissa](#).

⁶⁶ Oikeusministeriö (2021) [Bottien vaikuttavuus Twitterissä kuntavaalien alla vähäistä](#).

⁶⁷ Suomessa on viime aikoina toteutettu oikeudellisia uudistuksia muun muassa rikoksenteekijöiden syytteenespanon helpottamiseksi ja sukupuoleen perustuvien rikosten rankaisemisen lisäämiseksi. Maalittamiseen liittyviä rikos- ja muita lainsäädännöllisiä kysymyksiä on myös käsitelty hallituskaudella eri julkaisuissa ja hankkeissa. Poliisin uusi viharikosohjeistus on valmistunut. Rasismin vastaisessa ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmassa on toimenpide moderaattoreiden ja verkkoalustojen koulutuksesta.

⁶⁸ Puolueräkisteri.fi. [Rekisteröidyt puolueet](#).

⁶⁹ Karvonen, Lauri (2010): The Personalization of Politics: A Study of Parliamentary Democracies.

Toimenpiteitä edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi:

- *Vaalijärjestelmän uudistamismahdollisuuksien selvittämistä jatketaan, jotta vaalijärjestelmän toimivuus ja suhteellisuus toteutuvat nykyistä paremmin, kuitenkin niin että alueellinen edustavuus toteutuu.*
- *Vaalien turvallisuutta vahvistetaan jatkamalla vaalitietojärjestelmän (VAT) uudistamista. Vaaleihin liittyviin kasvaviin hybridiuhkiin varaudutaan entistä paremmin. Selvitetään, miten vaalien resilienssiä voidaan ennakoivasti vahvistaa erilaisia kriisitilanteita silmällä pitäen.*
- *Vaalipäivän äänestysmahdollisuuksien joustavuutta lisätään kiinnittämällä huomiota äänestyspaikkojen määrään ja sijoitteluun. Kuntia myös kannustetaan sähköisen äänioikeusrekisterin käyttöönottoon, jotta saadaan tietopohjaista päätöksentekoa tukevaa tutkimustietoa äänestämisestä koko maasta.*
- *Äänestysaktiivisuutta edistetään pitkäjänteisesti demokratiakasvatusta kehittämällä. Resursseja suunnataan viestintään ja entistä selkeämpään tietoon vaaleista. Erityisesti maahanmuuttaneiden ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten vaaliosallistumisen tukemiseen panostetaan. Puolueita kannustetaan monipuoliseen ja monimuotoiseen ehdokasasetteluun sekä viestintään edustamistaan asioista.*

2.2 Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Nykytilanne ja haasteet

Demokratian toimivuuden kannalta on keskeistä, että kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan toimintaan. Tämä voi tapahtua sekä edustuksellisen järjestelmän että muiden osallistumisprosessien kautta. Osallistumisjärjestelmien tulisi olla luotettavia ja vaikuttavia. Kansalaisten riittäviä osallistumisvalmiuksia tulisi tukea.

Osallistumistavat moninaistuvat

Viime vuosikymmenten aikana perinteinen poliittinen osallistuminen, kuten äänestäminen ja puolueosallistuminen, on läntisissä demokratioissa vähentynyt ja eriytynyt esimerkiksi sosio-ekonomisen aseman, iän ja koulutustaustan mukaan. Perinteisten osallistumismuotojen rinnalle on syntynyt uusia osallistumisen tapoja. Tutkimusten mukaan näyttäisi siltä, että yksilöllisemmät osallistumismuodot, joissa ihmiset voivat osallistua heille itselleen sopivina aikoina, ovat syrjäyttämässä kollektiivisempia osallistumismuotoja.

Tuoreen vertailevan tutkimuksen mukaan Suomi ei sijoitu erityisen korkealla osallistuvan demokratian osalta.⁷⁰ Suomalaiset ovat kuitenkin aikaisempien tutkimusten valossa hieman eurooppalaista keskitasoa aktiivisempia poliittisia osallistujia, joskaan osallistuminen ei yllä aivan Euroopan parhaiden maiden joukkoon. Suomessa niin sanotut ei-institutionaaliset osallistumisen muodot, kuten osallistuminen mielenosoituksiin, ovat hieman lisääntyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana.⁷¹

⁷⁰ Boese ym. (2022) [Autocratization Changing Nature? Democracy Report 2022.](#)

⁷¹ Bäck & Serup Christensen (2020) [Minkälaisia poliittisia osallistujia suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa?](#)

Suomalaisena erityispiirteenä on kansalaisaloitteen vahvempi suosio verrattuna muihin Euroopan maihin, joissa kansalaisaloitteen tapainen osallistumiskanava on olemassa.⁷² Myös kunnallinen aloiteoikeus on suomalainen demokraattinen innovaatio.

Suomi seuraa aktiivisesti kansainvälistä demokratiainnovaatioiden kehitystyötä. Eri puolilta maailmaa löytyy muun muassa kiinnostavia puntaroivan demokratian malleja⁷³, joista Suomikin voi ottaa oppia. Puntaroivilla malleilla voidaan osallistaa laaja joukko kansalaisia herkästi polarisoituvien kysymysten käsittelemiseen, lisätä päätöksenteon avoimuutta sekä vahvistaa luottamusta demokraattisiin instituutioihin.⁷⁴ OECD suositteli vuonna 2021 julkaistussa luottamusarvioinnissaan puntaroivien menetelmien ja dialogien käytön edistämistä Suomessa.

Viimeisen vuosikymmenen aikana Suomessa on myös tehty huomattavia panostuksia verkkodemokratian edistämiseksi. Suomi onkin noussut YK:n e-demokratiaindeksillä mitattuna maailman kärkimaiden joukkoon.⁷⁵ Etenkin kansalaisaloitteen käyttö, mutta myös muu verkossa tapahtuva osallistuminen näyttäisi erityisesti koronapandemian aikana lisääntyneen. Oikeusministeriön ylläpitämät verkkodemokratiapalvelut on koottu osoitteeseen www.demokratia.fi⁷⁶. Oikeusministeriön verkkodemokratiapalvelut ovat vakiinnuttaneet paikkansa ja kävijämäärät ovat kasvaneet selkeästi vuodesta 2019 lähtien. Esimerkiksi kansalaisaloite.fi-palvelussa oli vuonna 2021 jo yli viisi miljoonaa käyntikertaa⁷⁷. Demokratia.fi sivustolta löytyvät myös kootusti EU:n verkkodemokratiapalvelut, mukaan lukien EU:n kansalaisaloitepalvelu.

Tutkimusten mukaan suomalaista demokratiaa haastavat osallistumisen kuilut. Poliittisen osallistumisen eriytyminen luo haasteita myös uusille osallistumisen muodoille. Poliittinen aktiivisuus näyttäisi herkästi kasautuvan yhteiskunnan hyväosaisille⁷⁸. Osallistuminen eriytyy ja osa kansalaisista ei koe osallistumista enää tärkeäksi.⁷⁹ On tärkeää, että erilaiset elämäntilanteet ja kokemukset tulevat tunnistetuksi ja osaksi valmistelua ja kehittämistä, päätöksentekoa, toimeenpanoa, sekä arviointia.

Demokraattiset innovaatiot ja uudet osallistumisen muodot voivat vahvistaa demokratiaa ja säilyttää suosionsa kansalaisten keskuudessa ainoastaan, jos ihmiset itse innostuvat niistä, kokevat ne vaikuttaviksi ja niitä on tarjolla systemaattisesti. Siitä syystä niiden tulisi kytkeytyä vahvasti päätöksentekoon, ettei osallistuminen jäisi näennäisosallistumiseksi.⁸⁰ Esimerkiksi kansalaisaloite on osoittanut, että suoran osallistumisen muodoilla voi olla myös osallistumista tasaavia vaikutuksia.⁸¹

Suomessa on vahva paikallisdemokratia

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on vahva paikallinen itsehallinto. Suomen kuntalaissa säädetään kuntademokratiasta kuntalaisten osallistumisoikeuksista huomattavasti laajemmin kuin muissa Pohjoismaissa. Kuntalaissa ja laissa hyvinvointialueista on monipuolisesti otettu huomioon demokratia ja osallistuminen. Kuntalain kokonaisuudistuksen (410/2015) siivittämänä monet kunnat ovat ottaneet käyttöön uusia osallistumisen kanavia. Nuorisovaltuustot sekä vammais- ja vanhusneuvostot tulivat

⁷² Bäck & Serup Christensen (2020) [Minkälaisia poliittisia osallistujia suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa?](#)

⁷³ OECD 2020; OECD 2021

⁷⁴ Euroopan neuvosto 2022

⁷⁵ YK (2021) [UN E-Government Knowledgebase Country Selector](#).

⁷⁶ Verkkopalveluita ovat kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, digiraati.fi, otakantaa.fi, lausuntopalvelu.fi, puoluerekisteri.fi sekä vaalit.fi -sivusto. Palvelukokonaisuus täydentyy vuoden 2023 aikana hyvinvointialuealoite – palvelulla.

⁷⁷ Matomo tilastot (lisätään tilasto tähän)

⁷⁸ Bäck & Serup Christensen (2020) [Minkälaisia poliittisia osallistujia suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa?](#)

⁷⁹ Värntö ym. (2021) [Suomalaisen demokratian kipukohtat – ja niiden ratkaisumahdollisuudet](#).

⁸⁰ Kallioniemi & Vahti (2021) [Miten demokratiaa kokeillaan? Käsikirja demokratiakokeilujen toteuttamiseen ja osallisuuden vahvistamiseen nopeasti muuttuvassa maailmassa](#).

⁸¹ Oikeusministeriö (2017) [Demokratiapoliittinen toimintaohjelma](#).

pakolliseksi vuodesta 2017 alkaen. Myös osallistuva budjetointi on kasvattanut suosiotaan, ja siitä löytyy paikallisesti monia hyviä esimerkkejä. Kuntien välillä löytyy kuitenkin edelleen suuria eroja siinä, minkälaisia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ne ovat ottaneet käyttöön.

Suhtautuminen kunnalliseen päätöksentekoon ja päättäjiin on tutkimusten mukaan ollut vuosina 1996-2020 pikemmin kriittistä kuin positiivista, mutta luottamus on vähitellen kohentunut. Tutkimusten mukaan lähes puolet kuntalaisista ei kokenut vaikuttamismahdollisuuksiaan omassa kotikunnassaan kovinkaan hyväksi. Lähes kaksi viidestä ei sen sijaan pitänyt vaikutusmahdollisuuksiaan kunta-asioissa hyvinä, joskaan ei huonoinakaan⁸². Tutkimuksen mukaan positiivista kehitystä on vuosien saatossa tapahtunut, mutta kuntalaisten luottamuksen rakentamisessa on yhä parannettavaa. Luottamusta voidaan rakentaa avoimuuden ja vuorovaikutuksen kehittämisen kautta. Kuntalaisten luottamus vaihtelee monien taustatekijöiden osalta. Esimerkiksi korkeakoulutuksen omaavat ovat luottavaisempia, kuin vähemmän koulutetut. Kuntalaisten luottamus kunnan päätöksentekoon on yhteydessä myös kuntarakenteellisiin tekijöihin kuten kuntakokoon.⁸³

Hyvinvointialueita koskevan lain tarkoituksena on luoda edellytykset itsehallinnolle kuntia suuremmalla hallintoalueella sekä asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteuttamisella hyvinvointialueiden toiminnassa. Laki hyvinvointialueista (611/2021) rakentuu kuntalain pohjalle ja hyvinvointialueiden osallistumisjärjestelmiä ollaan parhaillaan rakentamassa. On tärkeää, että tuetaan uusien innovaatioiden syntyä ja kannustetaan hakemaan uusia toimintatapoja.

Toimenpiteitä yhteiskunnallisen osallistumisen tukemiseksi:

- *Osallistumisen järjestelmät ja menetelmät sekä yhteistoiminta kytketään vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja sen valmistelua. Vaikuttamismahdollisuuksien monikanavaisuudesta huolehditaan, eri väestöryhmien erilaiset osallistumisen edellytykset huomioon ottaen. Nuorten, maahanmuuttaneiden sekä haavoittuvassa asemassa olevien asukkaiden osallistaminen edellyttää etsivää osallisuustyötä, kohdennettua viestintää ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä toimielimiä.*
- *Osallisuusjärjestelmiä kehitetään siihen suuntaan, että ne luovat vakiintuneet toimintatavat kuntien ja hyvinvointialueiden pitkäjänteisen yhteistyön kehittämiseksi yhdistysten ja vapaiden kansalaistoimijoiden kanssa. Alueellisten ja kunnallisten osallistumisjärjestelmien rakentaminen vaatii jatkossa riittävää tukea ja viestintää, jotta niistä tulee mahdollisimman toimivat ja vaikuttavat. Osallisuusjärjestelmien toimivuutta arvioidaan 2020-luvun loppupuolella.*
- *Kansalaisaloitteiden raukeamista tarkastellaan seuraavan perustuslakiuudistuksen yhteydessä. Lisäksi selvitetään mahdollisuus ottaa kansalaisaloitteen rinnalle käyttöön uusi kevyempi aloitemuoto. Kansalaisraatien, yhteistoimintamenetelmien ja joukkoistamisen käyttöä osana valmisteluprosesseja lisätään. Parhaiten toimivat osallistumismenetelmät hyödynnetään ja levitetään laajemmalle. Digitaalisiin osallistumisen muotoihin panostamista jatketaan. Verkkodemokratiapalveluiden päivittämiseen ja kehittämiseen panostetaan.*
- *Osallistumistoimien arviointiin ja mittaamiseen panostetaan jatkossa. Tulevilla hallituskausilla tarkastellaan aihepiiriä koskevan valtioneuvostotasaisen palvelulupauksen laatimista osallistumisen*

⁸² Kunnallissalan Kehittämissäätiö (2021) [Kansalaismielipide ja kunnat: Ilmapuntari 2020](#).

⁸³ Suomen Kuntaliitto (2021) [Kuntalaisten luottamus kunnalliseen päätöksentekoon kohentunut](#).

yhdenvertaisesta edistämisestä.

2.3 Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Nykytilanne ja haasteet

Yhteiskuntamallimme perustuu luottamukseen toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan ja sen instituutioihin. Luottamus on edellytys demokratialle, sosiaaliselle yhteenkuuluvuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille ja taloudelle.

Suomalainen koulutusjärjestelmä on kansainvälisissä vertailuissa osoittautunut tuottavansa korkeaa osaamista tasa-arvoon perustuvassa järjestelmässä. Suomalaisten vahvalla uskolla koulutukseen on vahvat perinteet sosiaalisen nousun mahdollistajana ja demokraattisen yhteiskunnan kehittäjänä. Koulutus luo mahdollisuuden ja edellytyksen itsensä kehittämiseen. Tämä puolestaan johtaa vahvempaan luottamukseen yhteiskuntaan.

Varhaiskasvatus ja koulutus perustuvat demokraattiselle ihmiskäsitykselle, jossa sivistykselliset arvot ovat keskeisiä. Tiedollisten valmiuksien lisäksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tunnustetaan laaja-alaisia osaamisia, kuten ajattelu ja oppiminen: osallistuminen ja vaikuttaminen; kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu; monilukutaito; itsestä huolehtiminen ja arjen taidot; työelämätaidot ja yrittäjyys sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen. Tavoitteena on laaja-alainen osaaminen joka huomioi tiedollisten valmiuksien lisäksi sivistyksellisten arvot sekä demokratiaan perustuvan yhteiskunnan peruseriaatteet.

Koulutusjärjestelmällä merkittävä rooli osallisuuden erojen tasoittamisessa

Demokratian toimivuuden kannalta merkittäviä tekijöitä ovat ihmisten kokemaa yhteiskunnallinen osallisuus, kiinnostus osallistumista ja vaikuttamista kohtaan sekä kansalaispätevyys. Esimerkiksi vuoden 2018 Nuorisobarometrin⁸⁴ mukaan nuoret ovat aiempaa kiinnostuneempia politiikasta, mutta kiinnostus vaihtelee koulutustason mukaan.

Sisäinen kansalaispätevyys eli kansalaisen kokemus siitä, missä määrin hän ymmärtää politiikkaa, linkittyy kansalaisen koulutustasoon, ja sillä on merkittävä yhteys luottamukseen poliittisia instituutioita kohtaan.⁸⁵ Tutkimuksissa on havaittu, että sukupuolten väliset erot nuorten kokemassa kansalaispätevyydessä ovat suuria; 15-16-vuotiailla pojilla on tyttöjä vahvempi luottamus omaan kansalaispätevyyteensä. Kansalaispätevyyden kokemukseen vaikuttaa voimakkaasti perheen taloudellinen tilanne sekä vanhempien koulutustaso ja poliittinen kiinnittyminen. Perusopetuksella sekä yleissivistävällä ja ammatillisella koulutuksella on merkittävä rooli näiden erojen tasoittamisessa.⁸⁶

Muodollisessa opetuksessa voimassa olevat varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelmien perusteet kaikilla kouluasteilla (esi- ja perusopetus, lukio- ja ammatillinen koulutus, opettajankoulutus) painottavat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistavoitteita sekä lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta niin opetuksen arvoperustassa kuin laaja-alaisen osaamisen kokonaisuuksissa ja toimintakulttuurin kehittämistä koskeissa periaatteissa.⁸⁷

⁸⁴ Pekkarinen & Myllyniemi toim. (2019) [Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018.](#)

⁸⁵ Bäck, Kestilä-Kekkonen & Söderlund (2016) [Suomalaisten poliittinen luottamus ja siihen vaikuttavat tekijät.](#)

⁸⁶ [EPIC-hankkeen julkaisemattomat tulokset, lisätään viittaus kun tutkimusraportti on julkaistu]

⁸⁷ Opetushallitus (2022) [ePerusteet.](#)

Viimeaikaisten selvitysten mukaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistaso opettajien keskuudessa on kuitenkin vaihtelevaa ja teemojen opetus on edelleen yksittäisten opettajien aktiivisuuden varassa. Erityisesti ihmisoikeuskasvatuksen osalta on havaittu kehittämistarpeita. Kansalliset ja kansainväliset suositukset kehottavat valtioneuvostoa vahvistamaan opettajien pitkäjänteistä perus- ja täydennyskoulutusta ihmisoikeuksista.⁸⁸ Opettajien ja koulujen muun henkilöstön täydennyskoulutuksen on todettu nykyisellään olevan epäsystemaattista ja osallistumisen kasautuvan. Haaste koskee täydennyskoulutusta laajemmin, mutta vaikuttaa kielteisesti myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osalta.⁸⁹

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) arvioi vuosina 2016-2017 oppilaiden osallisuutta perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa.⁹⁰ Lisäksi Karvi on arvioinut lasten osallisuuden toteutumista päiväkotien ja perhepäivähoidon lapsiryhmissä osana varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden toteutumisen arviointia.⁹¹ Vuosina 2020-2021 Karvi toteutti arvioinnin opiskelijoiden kasvusta aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi toisella asteella.⁹² Arvioinnissa tuodaan esille kehittämissuosituksina, että toisen asteen oppilaitosten johdon tulee sitoutua entistä vahvemmin osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen, oppilaitosten tulee tarjota opiskelijoille monipuolisia osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja sekä aktiivisen kansalaisuuden teema tulee sisällyttää osaksi kaikkea opetusta ja oppilaitoksen toimintakulttuuria.

Myös ihmisoikeusvaltuuskunta on esittänyt, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tulisi entisestään vahvistaa.⁹³ Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta käsitellään lisäksi kuvaavasti valtioneuvoston joulukuussa 2021 hyväksymässä ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa.⁹⁴ Myös Euroopan tulevaisuuskonferenssin kuulemisissa korostuivat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sekä medialukutaidon lisäämisen tärkeys.⁹⁵

Muodollisen opetuksen lisäksi medialla, yrityksillä, kansalaisjärjestöillä, kansalais- ja työväenopistoilla ja muilla vapaan sivistystyön toimijoilla sekä kirjastoilla on merkittävä rooli yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta edistävän koulutuksen tarjoamisessa erityisesti aikuisväestölle. Koulujen ja oppilaitosten rinnalla demokratia- ja ihmisoikeuskasvattajina toimii laaja joukko yhteiskunnan eri toimijoita, muiden muassa vapaassa sivistystyössä, järjestöissä, nuorisovaltuustoissa ja lapsiparlamenteissa. Yhteistoimintahengessä voitaisiin tarkastella, miten esimerkiksi kunnat voisivat rakentaa asukkaiden ongelmanratkaisukykyä, ja arvioida kuinka inklusiivisia erilaiset nuorten osallisuutta edistävät toiminnot, esimerkiksi nuorisovaltuustot ovat eri vähemmistöihin kuuluville nuorille. Maahanmuuttaneet ja monikieliset nuoret tarvitsevat tukea ja mahdollisuuksia kasvaa vaikuttajiksi.

Myös kirjastoilla on demokratian kannalta merkittävä rooli. Kirjastolain mukaan yleisen kirjaston yhtenä tehtävänä on edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Ehdotuksessa

⁸⁸ Esim. Kasa ym. (2021) [‘Human rights and democracy are not self-evident’: Finnish student teachers’ perceptions on democracy and human rights education](#); Ihmisoikeuskeskus (2014) [Selvitys ihmisoikeuskasvatuksesta Suomessa](#); Ihmisoikeusvaltuuskunta (2021) [Ihmisoikeuskasvatusta vahvistettava hallitusohjelman mukaisesti – opettajankoulutukseen tarvitaan ihmisoikeussisältöä](#).

⁸⁹ Heikkinen, Aho & Korhonen (2015). Ope ei saa oppia: opettajankoulutuksen jatkumon kehittäminen. Ks. myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmä, kokous 4/2021, pöytäkirja.

⁹⁰ Julin & Rumpu (2018) [Työrauhan ja turvallisen oppimisympäristön arviointi perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa](#).

⁹¹ Repo ym. (2019) [Varhaiskasvatuksen laatu arjessa – Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa](#).

⁹² Hakamäki-Stylman ym. (2021) [Osallisuus tehdään yhdessä: Opiskelijoiden kasvu aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi toisella asteella](#).

⁹³ Ihmisoikeusvaltuuskunta (2021) [Ihmisoikeuskasvatusta vahvistettava hallitusohjelman mukaisesti – opettajankoulutukseen tarvitaan ihmisoikeussisältöä](#).

⁹⁴ Valtioneuvosto (2021) [Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko](#).

⁹⁵ [EU:n tulevaisuuskonferenssin verkkosivu](#).

kulttuuriperintöstrategiaksi 2022-2030 tunnustetaan, että moniarvoisessa yhteiskunnassa kulttuuriperintöalan toimijoilla on keskeinen rooli eri taustaisten yksilöiden ja ryhmien kulttuuristen tarpeiden tunnistamisessa ja tunnustamisessa sekä vuoropuhelun vahvistamisessa eri sidosryhmien ja yleisöjen kanssa.

Medialukutaidon merkitys kasvaa

Viime vuosina medialukutaidon merkitys on noussut entistä tärkeämpään asemaan yhteiskunnallisten uhkien, kuten disinformaation ja demokratiavastaisuuden systemaattisen ja kohdennetun levittämisen, vihapuheen sekä median välityksellä tapahtuvan häirinnän yleistymisen ja yksityisyyden sekä tietosuojan loukkausten yhteydessä. Medialukutaitoisten ihmisten on huomattu pystyvän paremmin suojaamaan itseään edellä mainituilta uhkilta.⁹⁶

Mediakasvatuksen toteuttamista kuitenkin estää usein resurssien ja osaamisen puute. Myös yhteistyötä, koordinaatiota ja verkostoja on mediakasvatuksessa liian vähän. Mediakasvatus ei toteudu tasa-arvoisesti kaikkialla Suomessa ja se on hajanaista ja epäsystemaattista. Yhteiskunnan ja mediakulttuurin muutokset haastavat mediakasvatusta eikä mediakasvatusta tunneta tai arvosteta tarpeeksi.⁹⁷

Lasten ja nuorten lisäksi olisi tärkeää löytää keinoja vahvistaa myös aikuisväestön kriittistä medialukutaitoa. Monen aikuisen tai iäkkään medialukutaito on vanhentunutta tai alun alkaenkin puutteellista, jolloin heillä on vaikeuksia navigoida nykyisessä mediaympäristössä ja tunnistaa mis- ja disinformaatiota sekä arvioida tiedon luotettavuutta. Siten aikuisväestön puutteellisiin taitoihin liittyy riskejä demokratian ja luottamusyhteiskunnan toimivuudelle. Koska heitä ei kouluja koskevilla kehittämistoimilla enää tavoiteta, tarvitaan muita kumppaneita.

Kotoutumiskoulutuksella puolestaan tuetaan maahanmuuttaneiden aikuisten yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavien valmiuksien kehittymistä ja vahvistetaan heidän osallisuuttaan. Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti koulutuksen tulisi antaa muun muassa perustiedot perusoikeuksista ja velvollisuuksista sekä valmiudet käyttää poliittisia ja muita yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia.

Toimenpiteitä demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi:

- *Nuorten kansalaispätevyyden kokemuksessa havaittuun eriytymiskehitykseen on tartuttava vakavasti riittävän varhaisessa vaiheessa ennen koulutuspolkujen eriytymistä toiselle asteelle siirryttäessä. Lisäksi tulee varmistaa, että niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa annetaan riittävä tietopohja demokratiasta ja ihmisoikeuksista sekä riittävät valmiudet demokraattiseen osallistumiseen.*
- *Tarvitaan ajantasaisia, demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksiä käsitteleviä koulutus- ja opetusmateriaaleja monelle erilaiselle kohderyhmälle. Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamista selvitetään. Lukuvuonna 2022-2023 toteutettavista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihankkeista saadut tulokset ja toimintamallit jalkautetaan jatkossa valtakunnallisesti. Dialogi-, sovittelu- ja konfliktinratkaisutaitoja opetetaan osana niin varhaiskasvatusta, perus- ja toisen asteen opetusta kuin täydennys- ja aikuiskoulutusta.*
- *Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusnäkökulman vahvistamiseksi opettajien peruskoulutuksessa tarvitaan pitkäjänteistä kehitystyötä, yhteistyötä opettajankoulutusta tarjoavien laitosten kesken ja*

⁹⁶ Salomaa & Palsa (2019) [Medialukutaito Suomessa: Kansalliset mediakasvatuslinjaukset.](#)

⁹⁷ Salomaa & Palsa (2019) [Medialukutaito Suomessa: Kansalliset mediakasvatuslinjaukset.](#)

muiden toimijoiden kanssa, pysyviä rakenteita ja resursseja sekä valtakunnallisen yhdenvertaisuuden parantamista. Ratkaisuja täydennyskoulutuksen haasteisiin ovat esimerkiksi opettajarekisterin perustaminen, täydennyskoulutuksen kytkeminen koulun tai oppilaitoksen muuhun toimintaan, panostaminen opetussuunnitelmien perusteiden laaja-alaisen osaamisen teemoihin, teeman jalkauttaminen kouluihin erilaisten kouluverkostojen sekä opiskelijakuntien ja niitä ohjaavien opettajien kautta.

- *Ihmisoikeusselonteon kirjauksen mukaisesti kansalaistaitoja sekä avointa keskustelua vahvistetaan disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi. Suomessakin on tärkeää edelleen vahvistaa kaikkien ikäryhmien sekä erityisesti lasten ja nuorten kykyä kriittiseen digitaaliseen ja medialukutaitoon. Mediakasvatuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen tulee varata riittävät resurssit ja vuonna 2019 laadittujen kansallisten mediakasvatuslinjausten toteutuminen tulee varmistaa.*
- *Vahvistetaan yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolia yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistajana.*
- *Kotoutumiskoulutusta sekä monikielistä yhteiskuntaorientaatiota järjestettäessä varmistetaan, että koulutusta tarjoavilla toimijoilla on riittävä osaamis pohja demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa käsittelevien teemojen käsittelemiseen ja että nämä teemat saavat koulutuksissa riittävän painoarvon.*
- *Kansalaisjärjestöille ja vapaan sivistystyön toimijoille turvataan riittävät resurssit demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

2.4 Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Nykytila ja haasteet

Avoimuus ja päätöksenteon läpinäkyvyys ovat demokratiassa tärkeitä luottamuksen ylläpitämisen näkökulmasta. Läpinäkyvyys luo myös perustan korruptoimattomuudelle. Avoin valmistelu antaa kansalaisille mahdollisuuden seurata päätöksenteon valmistelua ja osallistua valmisteluprosessiin. Suomi on vahvasti sitoutunut avoimen hallinnon periaatteisiin ja liittynyt avoimen hallinnon kumppanuusohjelmaan, jonka puitteissa on valmisteltu avoimeen hallintoon liittyvä strategia.⁹⁸

Avoimuuden on yllättävä myös päätöksentekovaiheeseen. Sekä EU:ssa, että Suomessa parlamentin aseman vahvistaminen on kytketty kansalaisten roolin korostamiseen. Keskeistä on avoimuus- ja julkisuusperiaate ja siihen perustuva mahdollisuus osallistua päätöksentekoon.⁹⁹

Avoimuus lisää luottamusta

⁹⁸ Avoinhallinto.fi (2020) [Avoimen hallinnon strategia](#).

⁹⁹ Perustuslain (HE 1/1998) yleisperustelujen mukaan ”Eduskunnan toimivallan laajentaminen lisää eduskunnan toimintaa koskevan julkisuusperiaatteen vuoksi yksilöiden mahdollisuuksia saada tietoja päätettävänä olevista asioista ja osallistua päätösten tekemistä edeltävään yleiseen keskusteluun.” Eduskunnan toimivallan kasvu on siis kytketty sen toiminnan avoimuuteen ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksien edistämiseen.

Pohjoismailla ja Suomella on pitkät perinteet avoimesta hallinnosta ja laajasta julkisuusperiaatteesta. Suomi sijoittuu kansainvälisissä avoimuuteen ja korruptoitamattomuuteen liittyvissä vertailuissa maailman kärkimaiden joukkoon.¹⁰⁰ Suomessa valmistelu on perinteisesti ollut avointa ja perustunut eri osapuolten väliseen yhteistyöhön.

Tutkimukset¹⁰¹ osoittavat kuitenkin, että poliittis-hallinnollinen järjestelmä on siirtynyt yhä enemmän verkostomaiseen toimintaan, jossa eri sidosryhmät lobbaavat omia intressejään. Lobbausta tapahtuu sekä virallisten, että epävirallisten vaikuttamiskanavien kautta. Epävirallinen vaikuttaminen jää useimmiten pimentoon ja asiakirjajulkisuuden ulottumattomiin. Lobbaus Suomessa kohdistuu valtiollisella tasolla päätöksenteon kaikkiin vaiheisiin ja toimijoihin. Keskeisimpiä lobbauskohhteita ovat etenkin ministerit ja ministeriöiden keskeiset virkamiehet. Tutkimuksen perusteella keskeisimpiä lobbaajia Suomessa ovat elinkeinoelämän järjestöt ja institutionaaliset järjestöt. Sen sijaan ammattiliittojen merkitys on näitä vähäisempi. Päätöksenteon läpinäkyvyyden edistämiseksi oikeusministeriö valmistelee parhaillaan lobbausta koskevaa lainsäädäntöä.¹⁰² Hallituksen esitys avoimuusrekisteriä koskevasta lainsäädännöstä on tarkoitus antaa eduskunnalle torstaina 16.6.2022. Euroopan parlamentin, Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission sopimus pakollisesta avoimuusrekisteristä tuli voimaan 1.7.2021. Sopimus korvaa aiemman, vuonna 2014 tehdyn Euroopan parlamentin ja komission välisen sopimuksen vapaaehtoisesta rekisteristä.

Suomessa vaalirahoitukseen liittyvää avoimuutta lisättiin vaali- ja puoluerahoitukseen liittyvän kohun seurauksena 2010-luvun alkupuolella. Nykyään ehdokkaiden vaalirahoitusilmoitukset julkaistaan avoimesti tietoverkossa.¹⁰³ Puoluerahoituksen aiempaa suurempi avoimuus on nähty lisäävän luottamusta poliittiseen toimintaan ja voi siten myös parantaa äänestysaktiivisuutta. Valtiontalouden tarkastusviraston kertomuksessa eduskunnalle puoluerahoituksen valvonnasta 2021 käy ilmi, että puoluerahoitusta koskevat ilmoitukset antavat olennaisilta osin oikeata tietoa. Vaali- ja puoluerahoituksen avoimuudessa ja valvonnassa on VTV:n mukaan edelleen esiintynyt tiettyjä haasteita. Ilmoitusten ajantasaisuudessa puoluerahoituksesta ei ole mahdollista saada luotettavaa kokonaiskuvaa selvittämällä pelkästään tulo- ja tilinpäätösten mukaisia tuottoja.¹⁰⁴

Kuulemisesta kohti vuorovaikutteisempaa valmistelua

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomioita siihen, että suomalaisen korporatiivisen ja sopimiseen perustuvan järjestelmän riskeinä on eduskunnan ja koko poliittisen päätöksentekojärjestelmän arvostuksen laskeminen kansalaisten silmissä.¹⁰⁵ Valiokunta on korostanut valmistelun avoimuutta ja pitänyt tärkeänä, että valmisteluaineistosta ilmenevät kaikki tahot, jotka ovat olleet mukana vaikuttamassa valmistelun tuloksiin.¹⁰⁶

Demokratian kannalta keskeistä on, että lainsäädännön valmistelua ohjaavat laadun, suunnittelun ja läpinäkyvyyden tavoitteet. Tutkimustiedon valossa lainvalmistelussa käytettäviä kuulemismenetelmiä

¹⁰⁰ Globalis (2020) [Korruptio](#).

¹⁰¹ Hirvola ym. (2021) [Kohti avoimempaa lobbausta: Lobbauksen nykytila Suomessa valtiollisella tasolla](#).

¹⁰² Oikeusministeriö (2019) [Avoimuusrekisteri](#).

¹⁰³ Vaalirahoitusvalvonta.fi (2010) [Vaali- ja puoluerahoitusvalvonta](#).

¹⁰⁴ Valtiontalouden tarkastusvirasto (2022) [Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus eduskunnalle puoluerahoituksen valvonnasta 2021](#).

¹⁰⁵ [PeVM 3/2014 vp - VNS 3/2014 vp](#). Valtioneuvoston demokraatiapoliittinen selonteko 2014: Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen.

¹⁰⁶ [PeVL 46/2017 vp](#). Perustuslakivaliokunnan lausunto.

pidetään usein yksipuolisina niiden keskittyessä lähinnä formaaliin lausuntomenettelyyn. Isot toimijat ja tietyt sektorit saavat tällä hetkellä äänensä paremmin kuuluviin valmisteluprosessissa.¹⁰⁷

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan keskeinen kritiikki nykyisissä kuulemiskäytännöissä nousee siitä, että ne avaavat usean arvion mukaan vaikutusmahdollisuuksia liian myöhään eikä lausuntojen antamista useinkaan pidetä riittävänä vaikuttamiskanavana verrattuna säädösvalmistelun aikaisemman vaiheen kuulemiseen. Kuuleminen on kiinteä osa lainvalmistelua, minkä vuoksi aitoja vaikutusmahdollisuuksia tulisi avata lainvalmisteluun nykyistä lausuntomenettelyä varhaisemmassa vaiheessa. Hyvällä suunnittelulla ja oikeiden menetelmien valinnalla voidaan parantaa kuulemisten laatua ja niistä saatavaa hyötyä. Uusia osallistamisen muotoja tulisi kehittää siten, että sidosryhmät ja kansalaiset kokisivat tullessa aidosti kuulluksi.¹⁰⁸

Haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien ääni kuuluu yleisesti ottaen heikommin valmistelussa. Yhteiskunnassa on monia väestöryhmiä, joilla on riski olla haavoittuvassa asemassa¹⁰⁹. Haavoittuvassa asemassa olevan ihmisen osallistumisen esteet voivat liittyä esimerkiksi toimintakyvyn, voimavarojen, huonojen kokemusten, tiedon tai rohkeuden puutteeseen. Erityisen tärkeää on siksi kehittää haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien kuulemista eri tasoilla.

Myös EU:n päätöksenteon ja lainsäädäntötyön avoimuus sekä avoin, aktiivinen ja selkeä viestintä vahvistavat demokratiaa ja kansalaisten, yritysten ja sidosryhmien osallistumista, lisäävät luottamusta ja vastuuvellisuutta sekä edistävät hyvää hallintoa. On tärkeää, että EU-sääntely on tarkoituksenmukaista, laadukasta ja selkeää. Suomen EU-politiikan vahvuus on hyvin toimiva yhteensovittamisjärjestelmä, jonka avulla varmistetaan johdonmukaiset kannat kaikkiin EU-asioihin ja joka toimii myös tiukoissa aikataulupaineissa ja poikkeuksellisissa tilanteissa. Jaostojärjestelmän toimivuus ja ajantasaisuus varmistetaan arvioimalla ja kehittämällä tarvittaessa EU-jaostojen toimintaa.¹¹⁰

EU on myös pyrkinyt avoimempaan vuoropuheluun. EU:n tulevaisuuskonferenssin¹¹¹ puitteissa vuosina 2021-2022 kuultiin kansalaisten näkemyksiä EU:n tulevista haasteista ja mahdollisuuksista. Tapahtumia järjestettiin EU-tasolla, kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti, myös digitaalisia välineitä hyödyntäen. Tulevaisuuskonferenssi oli osa komission puheenjohtaja von der Leyenin sitoumusta antaa eurooppalaisille enemmän sananvaltaa siihen, mitä EU tekee ja miten se toimii heidän hyväkseen. Konferenssiin saattoivat osallistua kaikki eurooppalaiset asuinpaikasta riippumatta.

Suomi on pitänyt tärkeänä, että konferenssin ehdotukset pohjautuvat selkeästi kansalaisten suosituksiin. Ehdotukset julkistettiin 9.5.2022, ja niiden käsittely jatkuu EU:n toimielimissä niiden toimivallan ja EU:n perussopimusten puitteissa. Ehdotukset sisältävät runsaasti laajoja ylätasoinen tavoitteita sekä yksityiskohtaisempia toimenpide-ehtotuksia, joista osa jakaa mielipiteitä jäsenvaltioissa.

Toimenpiteitä, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää:

- *Avoimella toiminnalla ja hyvällä hallinnolla vahvistetaan kansalaisten, asukkaiden ja viranomaisten välistä luottamusta. Avoimen hallinnon strategian mukaisesti kehitetään julkisen hallinnon kykyä viestiä selkeästi, saavutettavasti ja oikea-aikaisesti yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*

¹⁰⁷ Vesa & Kantola (2016) [Kuka pääsee mukaan? Miten järjestöjen ääni kuuluu lakien valmistelussa.](#)

¹⁰⁸ Pakarinen (2011) Lainvalmistelu vuorovaikutuksena: Analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta.

¹⁰⁹ Esimerkiksi lapset, ikääntyneet, eri vähemmistöihin kuuluvat, vammaiset, sairaat, syrjäytyneet, työ- tai kouluelämän ulkopuolella olevat, vangit, rikoksen uhrin jne.

¹¹⁰ Valtioneuvosto (2021). [Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta.](#)

¹¹¹ [EU:n tulevaisuuskonferenssin verkkosivu](#)

- *Loppuunsaatetaan julkisuuslain uudistus. Julkisuussäätelyä on tarkoitus ajantasaistaa siten, että lainsäädäntö on nykyistä selkeämpää ja toimivampaa sekä vastaa paremmin nyky-yhteiskunnan vaatimuksiin. Säätelyn tulee edistää yhteiskunnan avoimuutta. Saatetaan voimaan avoimuusrekisteri ja seurataan sen toimivuutta. Arvioidaan soveltamisalan laajentamista valtion virastoihin ja muita kehittämistarpeita.*
- *Osallistumisen kuilut näkyvät erityisesti lainvalmistelussa. Lainsäädäntöprosessissa tulee johdonmukaisemmin osallistaa eri ryhmiä myös lainsäädäntövaikutusten seurantaan ja jälkiarviointiin. Avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämiseen ja virkamiesten kuulemis- ja vuorovaikutusosaamistason lisäämiseen panostetaan. Tavanomaisten tahojen kuulemisesta ja osallistumisesta siirrytään laajempien ryhmien kuulemiseen. Virkamiesten osaamista monipuolisista kuulemismenetelmistä tuetaan.*

2.5 Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Nykytila ja haasteet

Sananvapaus on perusoikeus ja yksi demokratian kulmakivistä. Demokratiassa jokaisen on voitava osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ilman pelkoa vihapuheesta.

Sananvapauden tila on heikentynyt useissa valtioissa osana muuta autoritaarista vallankäyttöä. Suomi edistää sananvapauden toteutumista kansallisesti, EU- toiminnassa sekä kansainvälisessä yhteistyössä. Mielenpitem- ja sananvapaus on keskeinen osa perus- ja ihmisoikeuksia sekä demokraattista yhteiskuntaa. Suomi on osapuolena useissa eurooppalaisissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, jotka velvoittavat kunnioittamaan, suojelemaan ja edistämään sananvapautta.¹¹²

Perus- ja ihmisoikeutena sananvapaus ei kuitenkaan ole rajoittamaton ja sen rajoja on arvioitava suhteessa muihin oikeuksiin ja lainsäädäntöön. Sananvapautta, ei saa käyttää muiden ihmisoikeuksien loukkaamiseen. Sananvapauden rajoitusten tulee olla välttämättömiä ja tapahtua kansainvälisen ja eurooppalaisen ihmisoikeusnormiston sallimissa puitteissa. Suomen rikoslaki kieltää muun muassa toisen henkilön yksityisyyttä tai kunniaa loukkaavan informaation levittämisen, uskontorauhan rikkomisen, lapsiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan sekä kiihottamisen kansanryhmää vastaan. Sananvapauden rajoja määritellään lisääntyvästi tuomioistuinten päätöksin. EIT:n vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan vihapuhe ei nauti sananvapauden suojaa¹¹³.

Vihapuhe myös kaventaa yhteiskunnallista keskustelua. Samalla se uhkaa erityisesti haavoittuvassa olevien sananvapautta. Tutkimukset ovat osoittaneet, että etenkin sosiaalinen media on viime vuosikymmenen aikana lisännyt yhteiskunnallisen keskustelun kuplautumista ja polarisoitumista.

Tutkimuksen mukaan vihapuheen taustalla voi olla monenlaisia tavoitteita. Vihapuheen tuottajat voivat pyrkiä vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tavoitteena voi olla tiettyjen henkilöiden poliittisen osallistumisen estäminen tai vaikuttaminen yksittäisiin poliittisiin päätöksiin. Vihapuheen tavoitteena on usein herättää vastapuolella reaktio, joka vahvistaa heistä levitettyjä väitteitä.¹¹⁴

¹¹² Valtioneuvosto (2021) [Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko](#).

¹¹³ Valtioneuvosto (2021) [Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko](#).

¹¹⁴ Knuutila ym. (2019) [Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon](#).

Tutkimuksen mukaan vihapuhetta käytetään tietoisesti poliittiseen painostukseen, jonka tavoitteena on jonkun henkilön tai poliittisen näkemyksen vaientaminen. Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että häirintä ja uhkailu on kasvava ongelma kunnallisten luottamushenkilöiden ja kuntapäättäjien joukossa.¹¹⁵ Vuonna 2019 julkaistussa tutkimuksessa¹¹⁶ päättäjiin Suomessa kohdistuva vihapuhe todettiin olevan kasvava ongelma. Vihapuheen kohtaaminen oli päättäjien keskuudessa yleistä. Kaksi kolmasosaa päättäjistä arvioi vihapuheen lisääntyneen ja kolmannes kuntapäättäjistä oli ollut työnsä vuoksi vihapuheen kohteena. Vihapuhetta kokeneista kuntapäättäjistä 28 prosenttia kertoi halunsa osallistua päätöksentekoon vähentyneen. Puolet kuntapäättäjistä kertoi, että vihapuhe heikensi heidän luottamustaan tuntemattomiin ihmisiin. Monet tutkimukseen osallistuneet kertoivat, että vihapuhe ja häirintä on saanut heidän harkitsemaan politiikasta luopumista tai lopettamaan politiikkaan osallistumisen. Myös pelkkä vihapuheen uhka vaikuttaa poliittiseen osallistumiseen. Neljännes niistä päättäjistä, jotka eivät itse olleet vihapuheen kohteena, kertoi sen uhan vähentäneen haluaan osallistua julkiseen keskusteluun. Tulokset osoittavat, että suvaitsemattomuuteen pohjaava häirintä vaikuttaa siihen, ketkä osallistuvat julkiseen keskusteluun ja hakevat luottamustehtäviin Suomessa. Suomen Kuntaliitto on käynnistämässä epäasialliseen keskusteluun liittyvää hanketta syksyllä 2022.

Kaikki keskustelua kärjistävä puhe ei ole vihapuhetta. Vihapuheen ohella vihapuheen uhalla voi olla vaientava vaikutus. Hiljentämiseen ei välttämättä tarvita henkilökohtaista kokemusta vihapuheesta.¹¹⁷

Tutkimusten mukaan keskustelukulttuuri on demokratioissa viime vuosikymmeninä kärjistynyt ja vastakkainasettelu on lisääntynyt. Myös Suomessa keskustelukulttuuri on viime vuosien aikana heikentynyt. On myös viitteitä siitä, että koronapandemia on entisestään vahvistanut ilmiötä. Keskusteluja on siirtynyt verkkoon ja vihapuhe sosiaalisessa mediassa on lisääntynyt. Yleisradion vuonna 2020 toteuttaman tutkimuksen mukaan yli puolet suomalaisista (60 prosenttia) koki keskustelukulttuurin muuttuneen huonommaksi. Lähes 80 prosenttia tutkimukseen vastanneista oli sitä mieltä, että yhteiskunnallista keskustelua ei käydä kunnioittavaan sävyyn. Hallitseva mielipide (68 prosenttia) oli, että jotkin näkemykset jäivät keskusteluissa jyrän alle. Peräti joka neljäs suomalaisista pelkäsi muiden reaktioita omien ajatustensa kertomiseen. Keskustelun koventuminen näkyi erityisesti sosiaalisessa mediassa.

Tuoreen kyselyn mukaan¹¹⁸ suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että lähes riitelymäinen keskustelu on lisääntynyt ja että yksittäisiä henkilöitä tuomitaan liian herkästi. Positiivista on sen sijaan se, että suuri osa ihmisistä edelleen kertoo seuraavansa mielellään muiden keskusteluja, ja arvostavansa eri mieltä olevia ihmisiä. Tuloksista välittyy myös, että yhteiskunnalliset asiat kiinnostavat suomalaisia laajasti, ja moni haluaa niistä puhua. Myös muut tutkimukset tukevat päätelmää.¹¹⁹ Väittelyllä ja dialogilla on omat paikkansa. Onkin huomion arvoista, että kommunikaation luonne muuttuu eri kohdissa poliittista sykliä. Aihe kaipaisi lisää tutkimustietoa.

Kärjistävä puhe voi luoda uhkakuvia ja vaikutelmaa yksilöistä tai ryhmistä "toisina".¹²⁰ Erityisesti vähemmistöjen yhteiskunnallisen keskusteluun osallistumisen ja sananvapauden toteutumisen esteenä ovat vihapuheen ja häirinnän ohella osallistumisrohkeuteen ja motivaatioon vaikuttava, kuormittava ja ulossulkeva keskusteluilmapiiri.

Rasismien ja syrjinnän kokemukset vaikuttavat yksilöiden, heidän läheistensä sekä eri väestöryhmien terveydentilaan ja turvallisuuden tunteeseen, viranomaisluottamukseen, ja edelleen motivaatioon

¹¹⁵ Sandberg (2016) [Kuntapäättäjien kokemukset häirinnästä ja uhkailusta vuonna 2015](#); Pekola-Sjöblom & Airaksinen: [Häirintä ja uhkailu kuntajohtajien työssä](#); Kyösti & Airaksinen: [Sietämisen rajat: Kunnallisten luottamushenkilöiden kokemuksia häirinnästä](#).

¹¹⁶ Knuutila ym. (2019) [Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon](#).

¹¹⁷ Knuutila ym. (2019) [Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon](#).

¹¹⁸ Yle (2021) [Hyvin Sanottu: väestöä edustava kvantitatiivinen tutkimus](#).

¹¹⁹ Esim. Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020) [Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019](#).

¹²⁰ Knuutila ym. (2019) [Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon](#).

osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Viranomaisten ja poliitikkojen asenteilla, stereotyyppioilla ja vihapuheella vähemmistöjä kohtaan, vähemmistöjen viranomaisyhteistyössä tai arjen palvelutilanteissa kokemalla syrjinnällä tai epäasiallisella käytöksellä voi siten olla pitkäkestoisia vaikutuksia viranomaisluottamukseen ja edelleen vaikuttamisen motivaatioon.

Tutkimuksen mukaan monet eri kieliryhmiin kuluvat kokevat, etteivät he ole yhdenvertaisessa asemassa kantaväestön kanssa. Työmarkkinoihin liittyvät syrjintäkokemukset ovat yleisiä. Lisäksi monet kielivähemmistöjen edustajat kokevat, että suomalaisilla on heidän lähtömaastaan liian yksipuolinen kuva ja että suomalainen media uutisoi kieliryhmän edustajista liian kielteisesti.¹²¹ Syrjinnän kokemuksista huolimatta noin 90 prosenttia tutkittujen kieliryhmien edustajista viihtyy Suomessa erittäin tai jokseenkin hyvin. Erityisesti kielitaidolla on vaikutusta viihtymiseen.¹²²

Tutkimus viiden kieliryhmän arvoista ja asenteista Suomessa tuo esille sen, että pääkaupunkiseudulla asuvista englanninkielisistä peräti kolme neljäsosaa (76%) ja somalinkielisistä noin kaksi kolmasosaa (68%) seuraa aktiivisesti yhteiskunnallisia asioita Suomessa. Venäjänkielisissäkin osuus on lähes kaksi kolmasosaa (62%). Arabiankielisten (48%) ja vironkielisten (36%) osuudet ovat pienempiä. Tyytyväisyys suomalaiseen politiikkaan vaihtelee voimakkaasti eri kieliryhmissä. Tutkittujen kieliryhmien luottamus erityisesti poliisiin, koulujärjestelmään ja yliopistoihin ovat kuitenkin korkealla.¹²³

Toimenpiteitä, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa:

- *Monipuoluedialogi ja puoluerajat ylittävä yhteistyö tunnistetaan keskeiseksi elementiksi rakentavan yhteiskunnallisen keskustelukulttuurin luomisessa ja ylläpitämisessä.*
- *Edistetään monipuolista ja moniarvoista, sananvapauden vastuulliseen käyttöön kannustavaa mediaympäristöä.*
- *Motivaatio osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa on kytköksissä asenneilmapiiriin, olemassa oleviin verkostoihin ja kokemukseen turvallisuudesta. Julkisen hallinnon tulee lisätä toimia hyvien väestösuhteiden edistämiseksi järjestämällä dialogeja eri aiheista esimerkiksi Erätaukomenetelmän hengessä ja tulevan kansallisen dialogimallin mukaisesti.¹²⁴ Ymmärrystä ja aitoja kohtaamisia mahdollistavat dialogit rakentavat yhteyksiä ihmisten välille ja vahvistavat ihmisten luottamusta hallintoon ja yhteiskuntaan.¹²⁵ Kriisien synnyttämiä pelkoja, vihapuhetta ja vastakkainasettelua ihmisten välillä voidaan näin purkaa ja lisätä ihmisten motivaatiota osallistua rakentavasti yhteiskunnalliseen keskusteluun.*
- *Julkisessa hallinnossa tehtävää, sosiaalisesti kestävää osallisuustyötä vahvistetaan viranomaisluottamusta ja rakentavaa keskustelukulttuuria lisäämällä. Oikein valituilla osallistumisinstrumenteilla vähennetään osallistumisen eriytymistä. Toimia yhdenvertaisen*

¹²¹ Pitkänen, Saukkonen & Westinen (2019) [Samaa vai eri maata? Tutkimus viiden kieliryhmän arvoista ja asenteista Suomessa.](#)

¹²² Pitkänen, Saukkonen & Westinen (2019) [Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen.](#)

¹²³ Pitkänen, Saukkonen & Westinen (2019) [Samaa vai eri maata? Tutkimus viiden kieliryhmän arvoista ja asenteista Suomessa.](#)

¹²⁴ Valtiovarainministeriö (2022) [Kansallisten dialogien operatiivinen ydinryhmä.](#)

¹²⁵ Henttonen (2022) [Poikkeusajan dialogit: Kriisiajan kokemukset ja kansallisen dialogin malli.](#)

osallistumisen edistämiseksi kohdennetaan erityisesti yksilöihin ja ryhmiin, jotka ovat aliedustettuina päätöksenteossa ja palveluiden suunnittelussa.

- *Dialogin edistämisen lisäksi viranomaisten tulee jatkaa toimia vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi. Julkisten organisaatioiden ja kansallisten sosiaalisen median toimijoiden osaamista puuttua ja reagoida vihapuheeseen tulee vahvistaa.*
- *Kansalaisten tietoisuutta vihapuheen ja häirinnän eri muodoista ja sananvapauden rajoista on lisättävä. Vihapuheen kohteena olevat ryhmät tarvitsevat lisää tietoa ja kannustusta siihen, miten toimia vihapuhetta tai häirintää kohdatessa. Vihapuheen juurisyihin puuttumiseksi on lisättävä toimia, joilla vaikutetaan vihapuheen tuottajiin ja levittäjiin.*

2.6 Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Nykytila ja haasteet

Suomen perustuslaissa säädetään kokoontumis- ja yhdistymisvapaudesta. Kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan yhteiskunnallisen elämän kenttää, jossa kansalaiset ja kansalaisryhmät toimivat vapaaehtoisesti ja julkisesti yhteisten arvojensa, päämääriensä ja intressiensä pohjalta.¹²⁶ Kansalaisyhteiskunnan toiminnan lähtökohtana on vapaaehtoisuus ja voittoa tavoittelemattomuus. Keskeisiä kansalaisyhteiskunnan toimijoita ovat erilaiset ihmisten vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuvat sosiaaliset verkostot ja yhteisöt, yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivät yhteiskunnalliset liikkeet sekä rekisteröityneet kansalaisjärjestöt, yhdistykset ja säätiöt.

Suomessa on vireä kansalaisyhteiskunta

Suomessa on yli 106 000 rekisteröityä yhdistystä ja noin 2700 säätiötä.¹²⁷ Kansalaisjärjestökenttää voidaan pitää vireänä. Yhdistystoimintaan osallistuu yli puolet väestöstä.¹²⁸ Yhdistysaktiivisuuden taso on säilynyt Suomessa korkeana 2000-luvulle tultaessa ja uusia yhdistyksiä perustetaan tasaiseen tahtiin.¹²⁹ Ammattiyhdistyksiin kuulumisen lisäksi suosittuja on mm. osallistuminen kulttuuri-, liikunta-, ja harrasteyhdistystoimintaan. Vapaaehtoistoiminta on Suomessa eri yhteiskunnan sektoreilla suosittua, eikä vapaaehtoistoiminnan määrä ole viime vuosina erityisesti laskenut.¹³⁰ Samaan aikaan on syntynyt uusia kevyitä osallistumisen muotoja, joita uudet teknologiat osaltaan vauhdittavat.¹³¹

Kansalaisyhteiskunnalla on historiallisesti ollut tärkeä rooli suomalaisen yhteiskunnan ja demokratian kehityksessä.¹³² Sen merkitys on edelleen demokratian, resilienssin ja luottamuksen kannalta keskeinen. Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta lisää ihmisten hyvinvointia. Yhdistys- ja vapaaehtoistoiminnan avulla voidaan esimerkiksi aktiivisesti ehkäistä vihapuhetta, edistää yhteisöllisyyttä ja yhteiskuntarauhaa, vähentää ihmisten välisiä ennakkoluuloja sekä lisätä sukupolvien välistä kanssakäymistä.

Kansalaisyhteiskunta ei ole vain toiminnan vaan myös vaikuttamisen areena, joka tuottaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon erilaista asiantuntemusta ja kriittisiäkin havaintoja.

¹²⁶ Ruuskanen ym. (2020) [Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa](#).

¹²⁷ [Patentti- ja rekisterihallituksen verkkosivut](#) (viitattu 20.6.2022)

¹²⁸ Suomen virallinen tilasto (SVT): [Vapaa-aajan osallistuminen](#). 2017. Helsinki: Tilastokeskus (viitattu: 2.6.2022).

¹²⁹ Siisiäinen & Kankainen (2009) [Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa](#).

¹³⁰ Kansalaisareena (2021) [Vapaaehtoistyö Suomessa –kysely](#)

¹³¹ Ruuskanen, Jousilahti & Faehnle (2020) [Kansalaisyhteiskunnan autonomia haastettuna](#).

¹³² Alapuro ym. (1989). Kansa liikkeessä.

Kansalaisyhteiskunta kanavoi yhteiskunnalliseen keskusteluun myös heikommassa asemassa olevien ihmisten äänet.

Kulttuuri ja erityisesti taide on kriittisen keskustelun foorumi joka turvaa vapaata, demokraattista ja avointa yhteiskuntaa. Tähän liittyy myös se, että kulttuurin kautta ihmiset voivat vaikuttaa aktiivisesti yhteiskunnassa.¹³³ Euroopan siirtolaisten ja vähemmistöjen taide- ja kulttuuriosallisuuden edistäminen - raportissa¹³⁴ on selvitetty tapoja vahvistaa maahanmuuttaja- ja vähemmistöyhteisöjen osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Sillä on potentiaalisia hyötyjä kotoutumiseen, sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen sekä kulttuurilaitosten elinvoimaisuuteen ja kestävyYTEEN. Strategioiden, joilla lisätään maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen osallistumista ja edustusta taiteessa ja kulttuurissa, tulisi tähdätä laaja-alaisempaan ajatteluun. On tarkasteltava yksittäisiä aloitteita laajempia resursseja ja osallisuuden eri tasoja aina edustuksen (representaation), tuotannon ja päätöksenteon saavutettavuudesta lähtien.

Järjestötoiminta ja sen toimintaympäristö ovat muutoksessa

Kansainvälisissä vertailuissa Suomi ja muut Pohjoismaat sijoittuvat kärkeen vapaan kansalaisyhteiskunnan tilaa arvioitaessa. Kansalaisyhteiskunnan tilaa Suomessa pidetään avoimena.¹³⁵ Kansalaisyhteiskuntaan vaikuttavat kuitenkin väistämättä myös erilaiset globaalit ja kansalliset muutostrendit.

Väestön ikääntyminen näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan kentällä paitsi toimintakykyisten ikääntyneiden määrän lisääntymisenä, myös aktiivisten vapaaehtoisten määrän vähentymisenä etenkin harvaan asutuilla alueilla. Nuorten houkuttelemiseksi mukaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan on tärkeää vahvistaa järjestökentän ja oppilaitosten välistä yhteistyötä ja tukea nuorten vapaaehtoistoiminnasta hankkiman osaamisen tunnistamista ja tunnustamista.

Myös digitalisaatio on vaikuttanut kansalaistoimijoiden toimintamahdollisuuksiin.¹³⁶ Vaikutus on yhtäältä mahdollistava, mutta toisaalta rajoittava eri toimijoiden erilaisten lähtökohtien ja edellytysten vuoksi. Ihmisten ajankäytössä näkyy myös lisääntynyt kiinnostus neljännen sektorin lyhytkestoiseen niin sanottuun pop up –tyyppiseen kansalaistoimintaan. Ikääntymisen, digitalisaation ja osallistumisen uusien muotojen lisäksi Suomi monimuotoistuu. Toimijat tulevat aikaisempaa enemmän erilaisista taustoista, mikä edellyttää toimintaa koordinoivilta tahoilta uudenlaista osaamista ja ymmärrystä.

Kansalaistoiminta mahdollistaa eri taustoista tulevien ihmisten kohtaamisen yhteisen tekemisen merkeissä ja on itsessään keino ehkäistä rasismia ja yhteiskunnallista polarisoitumista. Yhdistys- ja vapaaehtoistoiminnan tulisi kuitenkin itsessään olla helpommin saavutettavissa eri taustoista tuleville henkilöille. Maahanmuuttaneiden oma yhdistystoiminta on tärkeä osa aktiivisen kansalaisuuden toteuttamista, mutta maahanmuuttajajärjestöjen työtä demokratiakasvattajina ei tunnusteta eikä tueta riittävästi.

Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan vaalimiseen täytyy kiinnittää huomiota myös Suomessa

Tutkimusten mukaan järjestökenttä ammattimaistuu, ja yhdistystoimintaa määrittävät yhä enemmän yksityisen ja julkisen sektorin toimintalogiikat.¹³⁷ Tämä näkyy esimerkiksi keskitetyn johtamisen ja ”asiakasajattelun” lisääntymisenä järjestöissä sekä julkisen rahoittajan strategisen ohjauksen kasvuna. Kun markkina- ja julkisen sektorin logiikat alkavat korvata vapaaehtoisuuteen ja jäsendemokratiaan perustuvaa toimintaa, järjestöjen erityinen kansalaisyhteiskuntaluonne voi heikentyä.

¹³³ Pekkarinen, Siltanen & Virkkala (2022) [Taidealan jälleenrakennus: Polkuja alan kestävään tulevaisuuteen.](#)

¹³⁴ Salgado & Patuzzi (2022) [Promoting the Inclusion of Europe’s Migrants and Minorities in Arts and Culture.](#)

¹³⁵ Euroopan komissio (2021) [Oikeusvaltiokertomus 2021.](#)

¹³⁶ Hirvonen S. ja Puolitaival S. toim. (2018). [Vapaaehtoistoiminta nyt ja tulevaisuudessa.](#) Kansalaisareena.

¹³⁷ Ruuskanen, Jousilahti & Faehnle (2020) [Kansalaisyhteiskunnan autonomia haastettuna.](#)

Yhä useammassa järjestössä vapaaehtoisten rinnalla toimii palkattuja työntekijöitä. Harva järjestö toimii vain lahjoitusten ja jäsenmaksujen varassa, jolloin ulkopuolinen rahoittaja saattaa edellyttää toiminnalta byrokraattista hallinnointia.¹³⁸ Lisäksi yhdistysten rahoitus kytkeytyy yhä tiiviimmin julkisen sektorin strategiaan tavoitteisiin, mikä on nostanut esille huolia niiden autonomian kaventumisesta.

Kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta myös järjestöjen julkisen rahoituksen tulevaisuuteen on liittyy monia epävarmuuksia, joita on pyritty kuluvalle hallituskaudella ratkomaan muun muassa rahapeleillä rahoitettujen toimintojen uudella rahoitusmallilla¹³⁹, valtionavustustoiminnan kehittämällä ja digitalisoinnilla¹⁴⁰ sekä yhdistyslakia uudistamalla.¹⁴¹ Aiemmin, pääministeri Sipilän hallituksen kaudella (2015-2019), toteutettiin normienpurkutalkoot¹⁴², joiden tavoitteena oli mahdollistava sääntely, turhien normien purkaminen ja hallinnollisen taakan keventäminen. Niistä toivottiin helpotusta myös kansalaisten arkeen ja järjestöjen toimintaan.

Kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristö tulee lähivuosina olemaan erityisen voimakkaassa muutoksessa, muun muassa järjestöjen julkisen rahoituksen muutosten, globaalien megatrendien sekä esimerkiksi erilaisten kriisien vuoksi. Myös alue- ja kuntatasolla kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiin kohdistuu muutoksia esimerkiksi sote-uudistuksen ja uuden hallinnon tason, hyvinvointialueiden perustamisen myötä. Samalla osallistuminen kansalaistoimintaan muuttuu muotoaan, mikä on otettava nykyistä paremmin huomioon politiikkalinjauksissa, lainsäädännössä ja viranomaistoiminnassa.¹⁴³

Hyvinvointialueuudistus näyttäisi toimivan myös niin sanottujen verkostojärjestöjen toiminnan ajurina ja hyvinvointialueiden perustaminen antaakin verkostojärjestöille merkittävän aseman. Verkostojärjestöt ovat välittäviä ja kokoavia toimijoita julkisvallan ja yhdistysmuotoisen kansalaistoiminnan välissä. Koska kaikilla alueilla ei kuitenkaan ole monialaisesti kokoavia verkostojärjestöjä, hyvinvointialueilla näyttää olevan vaihtelevat valmiudet yhteistyö-, tuki- tai kumppanuuspohjaiseen toimintaan järjestöjen kanssa ja niiden kautta.¹⁴⁴

OECD on laajasti arvioinut suomalaisen kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia 2021 ilmestyneessä raportissaan¹⁴⁵, ja antanut Suomelle useita suosituksia muiden muassa kansalaisvapaudet ja -oikeudet, tiedotusvälineiden vapaudet ja digitaaliset oikeudet, kansalaisyhteiskunnan organisaatioille mahdollistava toimintaympäristö sekä kansalaisosallistuminen -teemoista. OECD korostaa, että vaikka Suomi kansainvälisissä vertailuissa esimerkillinen kansalaisyhteiskunnan toiminnan mahdollistaja, on erittäin tärkeää, että Suomi tunnistaa ja ratkaisee esille nousevia haasteita. Vain näin voidaan ylläpitää hyvää tilannetta. Kyseisen arvioinnin suosituksia on hyödynnetty myös käsillä olevan periaatepäätöksen valmistelussa.

Toimenpiteitä, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista:

- *Muodostetaan yhteinen näkemys autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan roolista ja merkityksestä demokraattisessa hyvinvointiyhteiskunnassa. Tämä koskee sekä normaalioloja että kriisi-*

¹³⁸ Ruuskanen, Jousilahti & Faehnle (2020) [Kansalaisyhteiskunnan autonomia haastettuna](#).

¹³⁹ Valtioneuvoston viestintäosasto (2022) [Rahapeleillä rahoitetuille toiminnoille uusi rahoitusmalli vuoden 2024 alusta alkaen – esityksen yksityiskohdat julki](#).

¹⁴⁰ Valtiovarainministeriö (2019) [Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke](#).

¹⁴¹ Oikeusministeriö (2019) [Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla](#).

¹⁴² Liikenne- ja viestintäministeriö (2017) [Norminpurku: Säästösten sujuvoittaminen -kärkihanke](#).

¹⁴³ Jauhiainen & Tervonen (2021) [Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla: Luonnos hallituksen esitykseksi yhdistyslain muuttamiseksi ja toimintaryhmälainsäädännön muuttamiseksi](#).

¹⁴⁴ Jousilahti, Alanko, Faehnle & Mäenpää (2022) Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta – Miten verkostojärjestöt ja kunnat tukevat vapaaehtoistoimintaa?

¹⁴⁵ [Civic Space Scan of Finland \(2021\)](#), OECD.

ja poikkeusoloja. Pyritään hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisessä yhteistyössä entistä johdonmukaisempaan, kumppanuuteen perustuvaan ja yhdistysten autonomiaa kunnioittavaan lähestymistapaan, joka mahdollistaa sekä innovatiivisempia että pitkäjänteisimpiä toimintamalleja. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota myös vaikutusten mahdollisiin alueellisiin eroavaisuuksiin.

- *Koska kansalaisyhteiskuntaan kohdistuu parhaillaan paljon erilaisia muutoksia, on perusteltua seuraavilla hallituskausilla tarkasti seurata sekä arvioida niiden kokonaisvaikutuksia. Arvioinnin lähtökohdana tulee olla kansalaisyhteiskunnan osallisuuden, toimintaedellytysten ja autonomian näkökulmat.*
- *Tuetaan pienten yhdistysten ja vapaaehtoisuuspohjalta toimivien kansalaistoimijoiden tietämyksen sekä osaamisen kehittämistä eri rahoitus- ja varainhankintamahdollisuuksista sekä selvitetään uusia innovaatioita varainhankinnan kehittämisessä.*
- *Tuetaan nuorten osallistumista vapaaehtoistoimintaan edistämällä vapaaehtoistoiminnasta saadun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista ja oppilaitoksissa. Tuetaan kouluja ja oppilaitoksia ottamaan käyttöön vapaaehtoistoimintaan osallistumisen kurssikokonaisuuksia sekä osaamisen kansalliset osaamismerkkit.*
- *Edistetään systemaattisesti tietoon perustuvaa päätöksentekoa kansalaisyhteiskuntaan liittyvistä kysymyksistä, mikä edellyttää kansalaisyhteiskunnan tutkimuksen edistämistä ja tutkimustiedon parempaa hyödyntämistä. Vahvistetaan virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamista ja -tietämystä.*
- *Vahvistetaan kulttuurilaitosten roolia kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa ja nostetaan kulttuuri kestävästä kaupunkikehityksen keskiöön. Tuetaan kulttuurilaitosten rakennemuutosta ja esitellään toimintatapoja, joiden avulla monimuotoisuudesta voi tulla organisaatioiden normaalia toimintaa.*

2.7 Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Nykytila ja haasteet

Suomi edistää kansainvälisessä toiminnassaan laajasti perus- ja ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltioperiaatetta, jotka liittyvät tiiviisti yhteen ja täydentävät toisiaan. Useilla ministeriöillä ja muilla suomalaistoimijoilla on kansainvälistä toimintaa, jolla erityisesti edistetään oikeusvaltioperiaatteen toteutumista, yhdenvertaista ja merkityksellistä osallistumista, kansalaisyhteiskunnan ja itsenäisen median toimintamahdollisuuksia sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.¹⁴⁶ Tätä toimintaa kehitetään pitkäjänteisesti ja lisäksi koordinaatiota eri toimijoiden välillä.

EU:n jäsenvaltiona Suomi, mukaan lukien Suomen ulkomaanedustustot, edistää ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltiokehitystä osana unionin ulkosuhdetoimintaa. Korostamme EU:n yhteistä toimintaa sekä tehtyjen päätösten johdonmukaista toimeenpanoa.

¹⁴⁶ Tavoitteita ja toteutustapoja on määritelty useissa valtioneuvoston linjauksissa.

Suomen ihmisoikeusperustainen ulko-, ja turvallisuuspolitiikka edistää kestävän kehityksen tavoitteita¹⁴⁷

Kansainväliset jännitteet ja autoritaarisuuden nousu vaikuttavat kansainvälisen demokratiatoiminnan sisältöön ja toimintatapoihin. Kansainvälisen oikeuden velvoitteiden kunnioittaminen on olennainen osa demokratiaa ja sen puolustamista.

Suomi toimii Yhdistyneiden kansakuntien toimielimissä perus- ja ihmisoikeuksien sekä –vapauksien ja demokratian kunnioittamiseksi. Euroopan neuvoston roolia ihmisoikeus-, demokratia- ja oikeusvaltiotoimijana tulee vahvistaa. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) instituutioiden itsenäinen toimivalta ja toimintamahdollisuudet on turvattava niiden ihmisoikeus-, demokratia-, vaalivalvonta- sekä mediavapaus ja syrjimättömyydessä. Suomi osallistuu maaryhmiin, jotka edistävät demokratian toteutumista¹⁴⁸, oikeusvaltiokehitystä sekä sanan- ja mediavapautta.¹⁴⁹

Suomi painottaa demokratiatoiminnassaan yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa, sekä naisten, vammaisten henkilöiden ja alkuperäiskansojen ja eurooppalaisessa toiminnassa näiden ohella romanien osallistumismahdollisuuksia.¹⁵⁰ Mahdollisuuksia kehitysyhteistyörahoituksen ulkopuolisen demokratiatukirahoituksen kasvattamiseen tulee selvittää.

Sähköisten tietoverkkojen ja niissä jaettavan informaation merkitys tiedonsaannissa sekä osallistumistapana vahvistuu kaikkialla maailmassa. On tärkeää tukea sananvapautta ja oikeutta tiedonsaantiin sekä torjua sukupuolittunutta verkkoväkivaltaa, jolla estetään esimerkiksi tyttöjen ja naisten yhteiskunnallista osallistumista.

Useassa Suomen verrokkimaassa on keskusteltu tai kehitetty malleja, joilla edistetään sukupuolten tasa-arvon johdonmukaista huomioon ottamista ulkopolitiikassa. Myös Suomessa on syytä jatkaa asiaan liittyvää keskustelua.

Ihmisoikeusvelvoitteiden kunnioittaminen, demokratian ja oikeusvaltiomekanismien vahvistaminen sekä ”ketään ei jätetä jälkeen” -periaate ovat olennainen osa myös YK:n kestävän kehityksen tavoitteita.

Kestävä kehitys toteutuu parhaiten demokraattisissa maissa, joissa oikeusvaltioperiaatteet toteutuvat, yhteiskunnan instituutiot ja kansalaisyhteiskunta toimivat, ihmisoikeuksia kunnioitetaan, ja joissa talouspolitiikka ja kaupallistaloudellinen toiminta tukevat kestävän kehityksen tavoitteita ihmisarvoisia työpaikkoja luoden. Samalla monet kestävän kehityksen tavoitteet tukevat demokratian kehitystä. Esimerkiksi demokratia ja sukupuolten tasa-arvo nivoutuvat tiiviisti yhteen. Suomi on sitoutunut kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen myös kansainvälisessä yhteistyössä.

Suomen kehityspolitiikassa edistetään rauhanomaista ja demokraattista sekä oikeusvaltioperiaatteeseen ja hyvään hallintoon nojautuvaa yhteiskuntakehitystä

Kehityspolitiikalla Suomi edistää kestävästä maailmanlaajuista köyhyyden vähentämistä ja perusoikeuksien toteutumista, sääntöpohjaista monenkeskistä järjestelmää sekä YK:ssa sovittuja kestävän kehityksen tavoitteita. Suomen kehityspolitiikalla ja kehitysyhteistyöllä saadaan aikaan yhteiskuntien kehitykseen ja

¹⁴⁷ Sisältöä ja toimintatapoja käsitellään tarkemmin [valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa](#), [valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa](#) sekä [valtioneuvoston ylivaalikautisessa kehityspoliittisessa selonteossa](#).

¹⁴⁸ Erityisesti Kansainvälinen demokratia- ja vaaliapuinstituutti (IDEA) sekä Demokratioiden yhteisö (Community of Democracies).

¹⁴⁹ Esimerkiksi samanmielisten valtioiden ystäväryhmät kansainvälisissä järjestöissä toimittajien itsenäisen toiminnan turvaamiseksi, internetvapausjärjestö Freedom Online Coalition sekä Media Freedom Coalition.

¹⁵⁰ Valtioneuvosto (2021) [Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko](#).

ihmisten elämään myönteisesti vaikuttavia konkreettisia tuloksia. Kehitysyhteistyötä tehdään pitkäjänteisesti keskittyen Suomen arvoihin ja vahvuuksiin pohjautuviin viiteen päätavoitealueeseen: naisten ja tyttöjen aseman ja oikeuksien vahvistaminen, koulutus, kestävä talous ja ihmisarvoinen työ, ilmastonmuutos ja luonnonvarat ja rauhanomaiset, demokraattiset yhteiskunnat.¹⁵¹

Suomen erityisiä vahvuuksia demokratiatoiminnassa ovat naisten ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallisuuden tukeminen sekä monipuoluedialogin edistäminen. Suomi voi edistää näitä tavoitteita poliittisten instituutioiden, kuten poliittisten puolueiden ja parlamenttien, tukemisen kautta.

Ihmisoikeuspuolustajien toiminnalla sekä ajankohtaisiin ongelmiin puuttuvalla suoralla kansalaistoiminnalla on aiempaa suurempi merkitys demokratian puolustamisessa ja vahvistamisessa. Suomi tukee hallituksista riippumattomien kansalaisyhteiskunnan toimijoiden toimintamahdollisuuksia.¹⁵² Kehitysyhteistyövaroilla voidaan jatkossakin antaa merkittävää tukea kansalaisyhteiskunnan osallistumiselle demokraattisten yhteiskuntien rakentamiseksi kehittyvissä maissa.¹⁵³

Kansainvälisen demokratia- ja oikeusvaltiotoiminnan tavoitteellisuus ja pitkäjänteisyys vahvistuivat merkittävästi, kun kehitysyhteistyörahoituksella vahvistettiin puolueiden välisen kansainvälisen demokratiatyöjärjestö Demo Finlandin rahoituspohjaa sekä perustettiin Helsingin yliopiston yhteyteen Oikeusvaltiokeskus.¹⁵⁴

Demokratia- ja oikeusvaltiokehityksen tuen rahoituksen lisäämiselle on edelleen tarvetta ottaen huomioon demokratiaan ja oikeusvaltioon kohdistuvat kasvavat haasteet sekä Suomen rahoituksen taso vertaismaihin nähden.¹⁵⁵

Toimenpiteitä, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä:

- *Lisätään ministeriöiden ja muiden suomalaistoimijoiden välistä yhteydenpitoa ja kehitetään Suomen kansainvälistä demokratiatyötä kokonaisuutena, johon sisältyy Suomen poliittisen vaikuttavuuden, rahoituksen, tavoitteellisuuden ja pitkäjänteisyyden vahvistaminen. Hyödynnetään yhteiskunnan eri sektoreilta löytyvää demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemusta kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Tuetaan kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja, jotta politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittinen osallistuminen vahvistuu. Kehitetään tapoja tukea kansalaisyhteiskuntaa, ihmisoikeuspuolustajien toimintaa sekä naisten ja haavoittuvimmassa asemassa olevien väestöryhmien asemaa ja osallistumisoikeuksia sekä mediavapautta.*

¹⁵¹ Ulkoministeriö (2021) [Kehityspolitiikan ylivaalikautinen selonteko](#).

¹⁵² Tämän osana toimeenpannaan ulkoministeriön toimintaohjeita ihmisoikeuspuolustajien toiminnan tukemiseksi.

¹⁵³ Vuosina 2019-2021 Suomi esimerkiksi tuki yli 4200 kehitysmaiden kansalaisjärjestöä, jotka tekevät merkittävää demokratiatyötä ihmisoikeuksien, kansalaisyhteiskunnan tilan ja sananvapauden puolustamiseksi. Suomen rahoituksen ansiosta lähes 44 000 ihmisoikeuspuolustajaa, toimittajaa ja ammattiyhdistysaktivistia saivat tukea. (Tulosraportit 2018 ja 2022 (tulossa)).

¹⁵⁴ Oikeusvaltiotuen tavoitteena on vahvistaa oikeuslaitoksen toimintakykyä, julkishallinnon läpinäkyvyyttä sekä kansalaisyhteiskunnan vaikutusmahdollisuuksia. Suomen toiminnassa korostetaan naisten sekä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden oikeuksia ja osallistumismahdollisuuksia.

¹⁵⁵ OECD:n kehitysyhteistyö-tilastojen mukaan vuosina 2010-2019 Suomen kehitysyhteistyövaroista tuettiin 9,6 prosentilla demokratian ja hyvän hallinnon kehittämistä. Muissa Pohjoismaissa prosenttiosuudet vaihtelivat 11,4 prosentista 18,6 prosenttiin. ([OECD iLibrary \(2021\)](#)).

- *Kehitetään valtioneuvoston tutkimustoimintaa sekä seurantaan kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomi toimii aktiivisesti Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomi tukee Kansainvälistä demokratia- ja vaaliapuinstituuttia (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

3 Periaatepäätöksen toteuttaminen, seuranta ja mittarit

Käsillä olevan periaatepäätöksen linjausten toimeenpano edellyttäne erillisen toimenpideohjelman laatimista seuraavalla hallituskaudella. Linjausten edistämien ja tavoitteiden toimeenpano on kunkin hallituksen ja toimivaltaisen ministeriön vastuulla. Budjettivaikutuksia vaativista toimenpiteistä päätetään erikseen valtiontalouden kehyksissä ja vuosittaisissa talousarvioissa.

Pääministeri Marinin hallituksen toimikauden aikana toteutetussa kansallisessa demokratiaohjelmassa 2025 on luotu mittaristo, jolla valtioneuvosto seuraa demokratian tilan kehitystä ja toimenpiteiden vaikuttavuutta. Demokratian edistämistoimenpiteiden vaikutukset näkyvät usein vasta muutaman vuoden viiveellä. Esimerkiksi demokratiaohjelman toimenpiteiden vaikutukset tulevat näkymään vasta kun ohjelman piirissä tehdyt lainsäädäntömuutokset ovat tulleet voimaan ja uudet toimintatavat on otettu käyttöön.

Demokratiapolitiikan suoria yhteiskunnallisia vaikutuksia on vaikea yksiselitteisesti arvioida, koska demokratian kehitykseen vaikuttavat yksittäisten politiikka- tai lainsäädäntötoimenpiteiden rinnalla myös monet muut yhteiskunnalliset tekijät.

Demokratiapolitiikan toimenpiteiden lyhyen ja pitkän aikavälin vaikuttavuuden arvioimiseksi demokratiaohjelmassa on laadittu arviointikehikko. Mittareiden avulla on tarkoitus seurata toimenpiteiden toteutumisen lisäksi niiden pitkän aikavälin yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Mittariston avulla tullaan myös seuraamaan käsillä olevan periaatepäätöksen linjausten toteutumista.

Liite: Hallituskauden aikana toteutetut toimenpiteet

Edustuksellisen demokratian edistäminen

Eduskunta hyväksyi kesäkuussa 2021 hallituksen esityksen hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi. Laki hyvinvointialueesta tuli voimaan 1.7.2021. Lain tarkoituksena on, että hyvinvointialueen ylimmän päätöksentekuelimen, aluevaltuuston, valinta suorilla vaaleilla vahvistaa hallinnon kansanvaltaisia piirteitä. Ensimmäiset aluevaalit järjestettiin erillisinä vaaleina 23.1.2022. Aluevaalit toimitetaan vuodesta 2025 lukien samanaikaisesti kuntavaalien kanssa.

Vuoden 2021 kuntavaaleissa toimitettiin laitosäänestys ensimmäistä kertaa varuskunnissa. Tavoitteena oli parantaa varusmiesten ja vapaaehtoisen varusmiespalvelun suorittavien naisten äänestysmahdollisuuksia. Kuntavaalien jälkeen vaalilakiin tehtiin asiasta liittyvä pysyvä muutos (HE 181/2021). Laki tuli voimaan 1.1.2022. Laitosäänestys toimitettiin aluevaaleissa tammikuussa 2022.

Vaalihäirintään puuttumista on pyritty tehostamaan ja viranomaisyhteistyötä on pyritty parantamaan vaalivarautumisen näkökulmasta. Puolueille ja viranomaisille on järjestetty koulutukset vaalivarautumisesta ja vaalihäirinnästä ja viranomaisyhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa on tiivistetty. Verkkoalusta vaaliviranomaisten työn tueksi valmistui loppuvuodesta 2021.¹⁵⁶

Vaalitietojärjestelmä on tärkeä tietoturvallisuuden, sekä vaalien joustavan toimeenpanon kannalta. Nykyinen vaalitietojärjestelmä on saavuttamassa teknisen elinkaarensa loppua. Vaalitietojärjestelmän uudistamista on käynnistetty.

Valtioneuvosto asetti helmikuussa 2020 demokratiaohjelman yhteyteen parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Työryhmä ei päässyt yhteisymmärrykseen vaalijärjestelmän kehittämisestä. Työryhmä kuitenkin linjasi mietinnössään¹⁵⁷, että vaalijärjestelmän uudistamisen vaihtoehtoista tulee koota kattava vertailu seuraavan hallituskauden hallitusohjelmaa varten, jotta eduskunnan lausumassa (EK 14/2015 vp) todettuihin tarpeisiin voidaan vastata. Työssä tulisi pyrkiä laajaan parlamentaariseen konsensukseen ja selvitystyöhön on varattava riittävät resurssit.

Hallituskauden aikana on testattu uusia äänestysaktivointimuotoja, jotka kansainvälisesti ovat osoittautuneet vaikuttaviksi. Oikeusministeriö kokeili mm. muistutustekstiviestien lähettämistä nuorille, tiiviimpää vaaliviestintäyhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa vaaliklinikkatoiminnan muodossa ja järjesti sosiaalisessa mediassa vaaleihin liittyviä info ja kyselytunteja.

Puolueen perustamisen sujuvoittamiseksi puoluelakia (10/1969) on muutettu niin, että puolueen rekisteröimiseen tarvittavat kannatusilmoitukset voidaan kerätä verkossa. Puolurekisteri.fi-verkkopalvelu avattiin tammikuussa 2021. Toistaiseksi kolme puoluetta on kerännyt rekisteröintiin vaadittavat viisituhatta kannatusilmoitusta palvelussa. Palvelussa oli vuonna 2021 yli kaksisataatuhatta vierailua.

Oikeusministeriössä on parhaillaan menossa lainvalmisteluhanke¹⁵⁸, jossa valmistellaan muutoksia puoluelain säännöksiin, jotta mahdollistuisi nykyistä monipuolisemmin erilaiset demokraattiset päätöksentekotavat ehdokkaiden asettamisessa vaaleihin. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa syksyllä 2022.

Euroopan komissio julkaisi 25.11.2021 lakiehdotuksia EU:n vaaleja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (ns. vaalipaketti). Ehdotukset ovat osa komission joulukuussa 2020 julkistamaa Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmaa. Paketti sisältää komission tiedonannon vaalien eheyden suojelemisesta ja demokraattisen osallistumisen edistämisestä¹⁵⁹, asetusehdotuksen poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta¹⁶⁰, ehdotuksen ns. Euroopan tason puolueasetuksen muuttamiseksi¹⁶¹ sekä ehdotukset ns. liikkuvien EU:n kansalaisten äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta europarlamenttivaaleissa ja paikallisvaaleissa annettujen direktiivien muuttamiseksi¹⁶². Valtioneuvoston kannat on esitelty U-kirjelmissä eduskunnalle.¹⁶³

¹⁵⁶ Vaalit.fi (2020) [Vaalipooli](#).

¹⁵⁷ Oikeusministeriö (2022) [Parlamentaarisen vaalityöryhmän loppuraportti](#).

¹⁵⁸ [OM003:00/2022](#). Hallituksen esitys laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, vaalilain, puoluelain ja kansalaisaloitelain muuttamisesta.

¹⁵⁹ [COM\(2021\)730](#). Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Vaalien luotettavuuden suojeleminen ja demokraattisen osallistumisen edistäminen.

¹⁶⁰ [COM\(2021\)731](#). Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta poliittisen mainonnan läpinäkyvyydestä ja kohdentamisesta.

¹⁶¹ [COM\(2021\)734](#), alkup. 1141/2014 (ns. puolueasetus).

¹⁶² [COM\(2021\)732](#), alkup. 93/109/EC; [COM\(2021\)733](#), alkup. 94/80/EC.

¹⁶³ [U 73/2021 vp](#); [U 74/2021 vp](#).

Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen

Ensimmäisenä päivänä heinäkuuta 2021 voimaan tulleen hyvinvointialueesta annetun lain mukaan kansalaiset saavat hyvinvointialueilla vastaavanlaiset osallistumisoikeudet kuin kunnissa, ja hyvinvointialueiden tulee perustaa vastaavanlaiset vaikuttamistoimielimet kuin kunnissa (mm. vanhus- ja vammaisneuvostot ja nuorisovaltuustot). Laissa hyvinvointialueesta (611/2021) säädetään myös hyvinvointialueen aloiteoikeudesta ja neuvoo-antavasta kansanäänestyksestä. Oikeusministeriö on keväällä 2022 aloittanut hyvinvointialuealoitetta koskevan verkkopalvelun hankinnan. Sitra on yhteistyössä ministeriöiden kanssa käynnistänyt hankkeen, jolla tuetaan hyvinvointialueiden demokratia- ja osallisuusvalmistelua.

Lakia hyvinvointialueilla ja kunnissa toimitettavissa neuvoo-antavissa kansanäänestyksissä (656/1990) noudatettavasta menettelystä on muutettu siten, että kansanäänestys voidaan toimittaa aluevaalien ja kuntavaalien yhteydessä. Samalla kansaäänestysaloitteen tekemistä koskevaa säännöstä on modernisoitu, mikä helpottaa kunnallisten kansanäänestysten järjestämistä.

Hallituskauden aikana on selvitetty kuntapolitiikan kokonaisuudistustarpeita. Kuntien tehtävät tulevaisuudessa keskittyvät etenkin osaamisen, kulttuurin ja elinvoiman edistämiseen sekä elinympäristön, demokratian ja paikallisuuden kehittämiseen. Selvitys peräänkuuluttaa jatkossa yhteistä tulevaisuuden kuvaa ja pitkäjänteisyyttä kuntapolitiikan kehittämiseen.¹⁶⁴

Oikeusministeriössä on parhaillaan menossa lainvalmisteluhanke¹⁶⁵, jossa on tarkoitus alentaa EU-kansalaisaloitteen ikäraja 16 vuoteen. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa syyskuussa 2022 ja tarkoituksena on, että laki tulisi voimaan 1.1.2023.

Kansalaispaneelit ja -raadit ovat esimerkki demokraattisesta innovaatiosta, jossa joukko tavallisia kansalaisia keskustelelee syvällisen perehtymisen jälkeen yhteiskunnallisesta kysymyksestä ja tuottaa suosituksia päätöksentekijöille tai laajemmalle äänestäjäkunnalle. Hallituskauden aikana on valmistelun tueksi järjestetty muutama kansalaisraati.¹⁶⁶ Hallitus on hyväksynyt 3. maaliskuuta esityksen uudeksi ilmastolaiksi.¹⁶⁷ Uuden ilmastolain on tarkoitus tulla voimaan 1. heinäkuuta 2022. Hallituksen esityksen perusteluissa nostetaan esille kansalaisraati yhtenä keskeisenä osallistumisen muotona ilmastopolitiikkaan. Oikeusministeriö on huhtikuussa 2022 julkaissut erityisesti nuorille suunnatun digitaalisen kansalaisraadinn (digiraati.fi) osaksi oikeusministeriön ylläpitämiä demokratiaverkkopalveluja.

Lainvalmistelun avoimuuden ja sidosryhmien osallistumismahdollisuuksien lisääminen ovat olleet viimeisen vuosikymmenen aikana keskeinen tavoite lainvalmistelun kehittämistyössä. Avoimuus ja vuorovaikutus kuuluvat myös hallitusohjelman tavoitteisiin. Tavoitteena on muun muassa ollut kehittää ja ottaa käyttöön kaikilla hallinnon tasoilla uusia kuulemismenetelmiä, jotka edistävät erityisesti nuorten, eri kieli- ja kulttuuriryhmien sekä vammaisten henkilöiden kuulemista.¹⁶⁸ Kuulemisesta ja monimuotoisista ja yhteistoiminnallisista menetelmistä on hallituskauden aikana laadittu virkamiehille ohjeita ja oppaita¹⁶⁹ ja koulutuksia. Lisäksi valmistellaan säädösvalmistelua koskevat indikaattorit, jotka sisältävät kuulemiseen liittyvän mittariston.

¹⁶⁴ Valtiovarainministeriö (2022) [Kuntapolitiikka tarvitsee pitkäjänteisyyttä – kunnat vahvuutta kestäväen tulevaisuuden johtamiseen](#).

¹⁶⁵ [OM003:00/2022](#). Hallituksen esitys laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, vaalilain, puoluelain ja kansalaisaloitelain muuttamisesta.

¹⁶⁶ Jäske ym. (2021) [Kansalaispaneeli sananvapaudesta: Suosituksia toimista, joita Suomessa pitäisi ottaa käyttöön julkisissa ammateissa toimivien henkilöiden suojelemiseksi vihapuheelta sekä vapaan mielipiteenilmaisun turvaamiseksi](#).

¹⁶⁷ [HE 27/2022 vp](#). Hallituksen esitys eduskunnalle ilmastolaiksi.

¹⁶⁸ Demirbas ym. (2022) [Enemmän irti kuulemisprosessista: kohti yhteistoiminnallisia menettelyjä lainvalmistelussa](#).

¹⁶⁹ Demirbas ym. (2022) [Enemmän irti kuulemisprosessista: kohti yhteistoiminnallisia menettelyjä lainvalmistelussa](#).

Lasten ja nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistaminen on ollut yksi hallituskauden keskeisiä tavoitteita, jota on toimeenpantu poikkihallinnollisesti kansallisen demokraatiohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Lasten ja nuorten parissa toimivien viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä lisätään päivittämällä vuonna 2022 säädösvalmistelun kuulemisopasta lasten ja nuorten kuulemiseen liittyvällä aineistolla sekä tuottamalla viranomaisille suunnattua koulutusmateriaalia ja toteuttamalla haastekampanja lasten ja nuorten kuulemisesta. Osallisuus ja vaikuttaminen on yksi opetus- ja kulttuuriministeriön tukeman nuorisoalan valtakunnallisen osaamiskeskustoiminnan painopisteistä vuosina 2020–2023. Oikeusministeriön EU-rahoitteisessa Yhdessä-hankkeessa on lisätty etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhteiskunnallista osallisuutta luomalla vuoropuhelua nuorten ja päättäjien välille.

Hallituskauden aikana on toteutettu useita hankkeita rakentavan keskustelukulttuurin edistämiseksi.¹⁷⁰ DialogiAkatemian, Erätauko-säätiön, oikeusministeriön, Sitran ja valtiovarainministeriön koordinoimassa poikkeusajandialogit keskusteluserjassa järjestettiin 232 dialogia, yhdeksänä keskustelupäivänä eri puolilla Suomea ja maailmaa.¹⁷¹ Keskusteluihin osallistui yli 1600 ihmistä eri ikäryhmistä ja ammateista. Kyseessä oli ainutlaatuinen kansalaisten ja viranomaisten yhteisponnistus, joka on lisännyt ihmisten ymmärrystä ja rakentanut yhteiskunnallista luottamusta vaikeina aikoina. Esiin on piirtynyt koko koronan ajan päivittynyt kokonaiskuva yhteiskunnastamme.

Valtioneuvoston kanslia ja Erätaukosäätiö järjestivät osana tulevaisuusselonteon valmistelua 50 kansalaisdialogia Suomen tulevaisuudesta.¹⁷² Kanslia koordinoi myös osana Euroopan tulevaisuuskonferenssi valtioneuvoston Eurooppa olemme me –keskustelukiertueen.¹⁷³

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen edistäminen

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatustutkimusta opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa on vahvistettu tuottamalla aihetta koskevia opetuskokonaisuuksia, vahvistamalla opettajankoulutusta antavien yksiköiden välistä valtakunnallista yhteistyötä ja koordinaatiota sekä edistämällä teemaan liittyvää tutkimusta.¹⁷⁴

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa parantavan Oikeus oppia -kehittämishojelman (2020-2022) tavoitteena on ollut turvata tasa-arvoinen alku oppimiseen. Kehittämishojelman hankkeilla on valmisteltu lainsäädäntöä, pysyviä rahoitusjärjestelyitä sekä yhdenvertaisuutta vahvistavia vaikuttavia käytänteitä ja toimintatapoja, mm. vahvistamalla demokratiakasvatusta. Ammatillisen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa parantava Oikeus osata -kehittämishojelma (2020-2022) on osaltaan varmistanut, että kaikki ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat saavat vankan ammattiosaamisen ja hyvät perustaidot työtä, elämää ja elinikäistä oppimista varten. Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuushojelman (2021-2022) tavoitteena on ollut muun muassa edistää lukiolaisten hyvinvointia ja vahvistaa koulutuksen tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta sekä tukea lukiolain ja opetussuunnitelmien toimeenpanoa.

¹⁷⁰ Yle (2021) [Hyvin Sanottu](#); Erätauko (2020) [Poikkeusajan dialogit](#); Avoinhallinto.fi (2019) [Toimintaohjelma 2019-2023](#).

¹⁷¹ Valtiovarainministeriö (2020) [Poikkeusajan dialogit syväluotasivat kriisivuoden ristiriitaisia kokemuksia](#).

¹⁷² Erätauko (2021) [Tulevaisuusdialogeissa keskusteltiin seuraavien sukupolvien Suomesta](#).

¹⁷³ Valtioneuvosto (2021) [Eurooppa olemme me –ministeriökiertue](#).

¹⁷⁴ Helsingin yliopisto (2018) [Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa: Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa](#).

Oikeus oppia -ohjelman ja kansallisen demokratiaohjelman puitteissa opetus- ja kulttuuriministeriö yhteistyössä oikeusministeriön kanssa asetti vuosiksi 2020-2023 demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmän, jonka tehtävänä on ollut tukea koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta, oppilaiden osallistamista sekä opetushenkilöstön valmiuksien lisäämistä koskevien hallitusohjelmakirjausten toimeenpanoa sekä tehdä esityksiä konkreettisiksi toimenpiteiksi. Vuonna 2021 toteutettiin hanke demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kokoamiseksi ja levittämiseksi valtakunnallisesti.¹⁷⁵ Ohjausryhmä on käsitellyt myös opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen liittyviä haasteita mm. yhteistyössä Opettajankoulutusfoorumin kanssa.

Lukuvuonna 2022-2023 toteutetaan pilottihankekokonaisuus, jonka tavoitteena on testata ja kehittää erilaisia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja ja toimintatapoja ensisijaisesti perusasteella yhteistyössä opettajankoulutuksen ja lähiyhteisöjen kanssa. Pilottien avulla on tarkoitus kehittää ja levittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen menetelmiä ja hyviä käytäntöjä valtakunnallisesti tukemaan perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja paikallisten opetussuunnitelmien toimeenpanoa eri puolilla Suomea.¹⁷⁶

Keväällä 2022 käynnistyi tutkimushanke (VN-TEAS), jonka tavoitteena on arvioida varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelmien perusteissa määriteltyjen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistavoitteiden käytännön toteutumista varhaiskasvatuksessa, kaikilla kouluasteilla ja opettajankoulutuksessa. Tavoitteena on arvioida myös, lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden ja osallistumisoikeuksien toteutumista. Tutkimuksen on tarkoitus tuottaa valtioneuvostolle ajantasainen kokonaiskuva ja tietoa aihepiiriin liittyvistä haasteista, suosituksia jatkotoimenpiteiksi, sekä konkreettisia esityksiä ja suosituksia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi varhaiskasvatuksessa, kaikilla kouluasteilla sekä opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa. Tutkimus valmistuu keväällä 2023.

Sitran toteuttamassa Kirjastoista kansanvallan foorumeita -hankekokonaisuudessa on kehitetty ja testattu toimintamalleja, joilla kirjastoista tehdään keskustelelevan demokratian virtuaalisia ja fyysisiä kohtaamispaikkoja, osallisuuden edistäjiä ja kohtaamisten mahdollistajia.¹⁷⁷

Avoimuuden edistäminen ja keskustelukulttuurin parantaminen

Perustuslaissa säädettyä julkisuusperiaatetta toteutetaan pääsääntöisesti viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999; julkisuuslaki) kautta. Oikeusministeriössä on parhaillaan käynnissä hanke, jonka tavoitteena on nykyistä selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia.¹⁷⁸

Hallituskauden aikana on valmisteltu hallituksen esitys (HE 98/2022 vp) avoimuusrekisterilaiksi.¹⁷⁹ Avoimuusrekisterilaissa säädettäisiin rekisteröintivelvollisuus oikeushenkilöiden ja yksityisten elinkeinonharjoittajien harjoittamasta vaikuttamistoiminnasta ja siihen liittyvästä ammattimaisesta neuvonnasta. Rekisterinpitäjänä toimisi Valtiontalouden tarkastusvirasto. Avoimuusrekisterin tavoitteena on päätöksenteon läpinäkyvyyden parantaminen, epäasiallisen vaikuttamisen torjunta sekä kansalaisten luottamuksen vahvistaminen.

¹⁷⁵ Opetushallitus (2022) [Kokonaisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvistä käytänteistä kasvatuksessa ja opetuksessa.](#)

¹⁷⁶ Opetushallitus (2022) [Kokonaisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvistä käytänteistä kasvatuksessa ja opetuksessa.](#)

¹⁷⁷ Sitra (2020) [Kirjastoista kansanvallan foorumeita.](#)

¹⁷⁸ [OM083:00/2020.](#) Julkisuuslain ajantasaistaminen.

¹⁷⁹ [HE 98/2022 vp.](#) Hallituksen esitys eduskunnalle avoimuusrekisterilaiksi.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi valtion virkamieslain muuttamisesta (HE 187/2021), esitetään muutoksia valtion virkamieslakiin (750/1994) muun muassa sidonnaisuuksien ilmoittamiseen ja karenssiaikaan liittyen. Esitys pohjautuu osittain GRECO:n suosituksiin, joiden tavoitteena on korruption ehkäiseminen ja integriteetin edistäminen valtionhallinnossa (ylimmissä johtotehtävissä) ja lainvalvonnasta vastaavissa viranomaisissa.

Ilmoittajansuojelua koskevan EU-direktiivin kansallinen täytäntöönpano on käynnissä (mm. ulkoisen kanavan perustaminen), ja sitä koskevan liittyvän koulutuksen ja muiden viestintätoimien järjestäminen suunnitteilla¹⁸⁰. Whistleblower-direktiivi velvoittaa yksityisen ja julkisen sektorin organisaatioita perustamaan sisäisen ilmoituskanavan ja niihin liittyvät menettelyt. Direktiivin mukaan sekä yksityisen että julkisen sektorin organisaatioissa pitäisi olla vuoden 2021 lopussa ilmoituskanava, jossa voi turvallisesti ilmoittaa työn yhteydessä havaitusta tai epäilyistä toiminnasta.

Oikeusministeriössä valmistellaan parhaillaan myös muutoksia vaali- ja puoluerahoituslainsäädännön avoimuuden kehittämiseksi.¹⁸¹ Valmistelun tavoitteena on vaali- ja puoluerahoituksen ilmoittamista koskevien säännösten ja käytäntöjen tarkentaminen sen varmistamiseksi (HE XX), että ilmoitukset antavat oikean kuvan mahdollisia sidonnaisuuksia aiheuttavasta ulkopuolisesta rahoituksesta sekä vahvistamalla Valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia.

EU-komissio ehdottaa EU:n tason poliittisia puolueita ja säätiöitä koskevaan asetukseen muutoksia, joiden tavoitteena muun muassa on muun muassa tehdä näkyväksi verkossa tapahtuva poliittinen kampanjointi, ulkomainen puuttuminen sekä lisätä poliittisen mainonnan avoimuutta. Ehdotus on osa Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmaa ja komission antamaa vaalipakettia¹⁸², joilla halutaan puolustaa eurooppalaista demokratiaa disinformaatiolta ja häirinnältä.

Hallituskauden aikana on laadittu korruption vastainen toimintaohjelma ja vahvistettu korruption vastainen strategia.¹⁸³ Toimenpideohjelmissa on lukuisia integriteetin eettisen toimintakulttuurin vahvistamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Valtionhallinnossa on myös valmistunut virkamieseettinen toimintaohje sekä koulutusmateriaali virastoille ja koulutusta. Julkisen hallinnon strategiassa on linjattu julkisen hallinnon uudistamisen kehittämisen tavoitteeksi hallinnon avoimuus ja kansalaisten osallistuminen.¹⁸⁴

Suomi on viime vuosina saanut kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä ja kansainvälisiltä ihmisoikeusmekanismeilta lukuisia suosituksia liittyen rasismiin ja syrjintää puuttumiseen sekä vihapuheen ja viharikollisuuden torjuntaan. Suositukset on huomioitu valtioneuvoston toimintaohjelmassa rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi.¹⁸⁵ Toimintaohjelmassa on toteutettu toimenpiteitä rasismien vähentämiseksi ja osallisuuden lisäämiseksi.

¹⁸⁰ [OM028:00/2018](#). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi unionin oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta.

¹⁸¹ [OM003:00/2022](#). Hallituksen esitys laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, vaalilain, puoluelain ja kansalaisaloitelain muuttamisesta.

¹⁸² Euroopan komissio (2021) [Eurooppalainen demokratia: komissio antaa poliittista mainontaa, vaalioikeuksia ja puoluerahoitusta koskevat uudet säädökset](#).

¹⁸³ Korruptiontorjunta.fi (2021) [Korruption vastainen strategia](#)

¹⁸⁴ Julkisenhallinnonstrategia.fi (2021) [Julkisen hallinnon uudistamisen strategia](#).

¹⁸⁵ Oikeusministeriö (2021) [Yhdenvertainen Suomi: Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi](#).

Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten parantaminen

Hallituskauden aikana on toteutettu useita kansalaisyhteiskunnan osallisuutta ja toimintaedellytyksiä tukevia hankkeita ja toimenpiteitä. Hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välistä vuorovaikutusta on kehitetty.

Kansalaisyhteiskunnalla on keskeinen rooli toimivassa demokratiassa. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä edistetään uudistamalla yhdistyslakia muun muassa niin, että yhdistysten hallinnollinen taakka pieneneisi, vastuita selkeytettäisiin ja mahdollistettaisiin kevyemmin rekisteröity toimintaryhmä, jonka hallinto voisi olla kokonaan verkossa (HE XX).

Hallituskaudella on tehty suomalaisen rahapelijärjestelmän kehittämistyötä, joka siirtää valtionavustukset osaksi valtion budjettia.¹⁸⁶ Ministeriöiden asettaman selvitysryhmän selvitys rahapelitoiminnan tuottojen vähenemisen vaikutuksista on valmistunut ja julkaistu.¹⁸⁷

Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihankkeen tavoitteena puolestaan on kehittää entistä vaikuttavampi, tehokkaampi, läpinäkyvämpi ja yhdenmukaisempi valtionavustustoiminta. Haeavustuksia.fi-verkkopalvelu pilotoitiin syksyllä 2021 ja tavoitteena on ottaa uudistettu verkkopalvelukokonaisuus käyttöön vuonna 2024.

Vapaaehtoistoiminnan edellytyksiä ikääntyvässä yhteiskunnassa on edistetty luomalla vapaaehtoistoimintaa tukevat toimintamallit.¹⁸⁸ Järjestöissä ja laajemmin kansalaisyhteiskunnassa tehtävän vapaaehtoistyön lisäämiseksi on käynnistetty hanke, jossa selvitetään vapaaehtoistyön tietopohjaa ja kehitetään ratkaisuja vapaaehtoistyön tukemiseksi ja sen houkuttelevuuden lisäämiseksi.

Lisäksi on käynnistetty Kansalaisjärjestöakatemia, jonka tavoitteena on vahvistaa virkamiesten kansalaisjärjestötoiminnan tuntemusta sekä lisätä yhteistä ymmärrystä, vuoropuhelua ja verkostoitumista hallinnon ja järjestötoimijoiden välillä.

Suomi tilasi OECD:ltä kaksi arviointia, jotka käsittelivät kansalaisyhteiskunnan tilaa ja luottamusta. Arviointien tulokset julkistettiin kesällä 2021. Arviointien tuloksia on myös huomioitu tässä periaatepäätöksessä.

Kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutusta sekä kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä edistävä kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta on asetettu neljännelle toimikaudelleen vuosiksi 2022-2026.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Maa- ja metsätalousministeriö ym. (2021) [Työryhmä: Rahapelituotot valtion budjettiin ja edunsaajat menokehyksiin.](#)

¹⁸⁷ Valtioneuvoston viestintäosasto (2022) [Rahapeleillä rahoitetuille toiminnoille uusi rahoitusmalli vuoden 2024 alusta alkaen – esityksen yksityiskohdat julki.](#)

¹⁸⁸ Yhteistyössä Sosiaali- ja terveysministeriö (2020) [Kansallisen ikäohjelman](#) kanssa Oikeusministeriö (2021) [Vapaa!-Fri! –hankkeella.](#)

¹⁸⁹ Oikeusministeriö (2022) [Uusi kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE asetettu.](#)

Lähdeluettelo

Alapuro, Liikanen, Smeds & Stenius (1989) Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Avoinhallinto.fi (2019) Toimintaohjelma 2019–2023. https://avoinhallinto.fi/assets/files/2019/09/Avoin-hallinto_IV_toimintaohjelma_LOPULLINEN_240919.pdf

Boese, Alizada, Lundstedt, Morrison, Natsika, Sato, Tai & Lindberg (2022) Autocratization Changing Nature? Democracy Report 2022. Varieties of Democracy Institute (V-Dem). https://v-dem.net/media/publications/dr_2022.pdf

Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020) Poliittinen ilmasto elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa. Poliittikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 5:2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>

Bäck & Kestilä-Kekkonen toim. (2019) Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuilut. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-012-9>

Bäck, Kestilä-Kekkonen & Söderlund (2016) Suomalaisten poliittinen luottamus ja siihen vaikuttavat tekijät. Teoksessa Grönlund & Wass toim. Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 28:2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-517-1>

Bäck & Serup Christensen (2020) Minkälaisia poliittisia osallistujia suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa? Teoksessa Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass toim. Poliittikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 5:2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>

COM/2020/790 final. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmasta. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=COM:2020:790:FIN>

COM(2021)730. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Vaalien luotettavuuden suojeleminen ja demokraattisen osallistumisen edistäminen. [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2021\)730&lang=fi](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2021)730&lang=fi)

COM(2021)731. Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus poliittisen mainonnan läpinäkyvyydestä ja kohdentamisesta. [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2021\)731&lang=fi](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2021)731&lang=fi)

COM(2021)732. Ehdotus: Neuvoston direktiivi niille unionin kansalaisille, jotka asuvat jäsenvaltiossa, mutta eivät ole sen kansalaisia, Euroopan parlamentin vaaleissa kuuluvaa äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä (uudelleenlaadittu). [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2021\)732&lang=fi](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2021)732&lang=fi)

COM(2021)733. Ehdotus: Neuvoston direktiivi niiden unionin kansalaisten kunnallista äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä, jotka asuvat jäsenvaltiossa, jonka kansalaisia he eivät ole (uudelleenlaadittu). [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2021\)733&lang=fi](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2021)733&lang=fi)

COM(2021)734. Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus Euroopan tason poliittisten puolueiden ja Euroopan tason poliittisten säätiöiden perussäännöstä ja rahoituksesta (uudelleenlaadittu). [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2021\)734&lang=fi](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2021)734&lang=fi)

Demirbas, Lahdenperä, Peltonen, Saarikoski, Jauhiainen, Heiskanen, Vaara & Airaksinen (2022) Enemmän irti kuulemisprosessista: kohti yhteistoiminnallisia menettelyjä lainvalmistelussa. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 1:2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-809-7>

Economist Intelligence (2021) Democracy Index 2021. https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/#mktoForm_anchor

E 12/2021 vp. Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto EU:n demokratiatoimintasuunnitelmasta. Asian käsittelytiedot. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/E_12+2021.aspx

Erätauko (2020) Poikkeusajan dialogit. <https://www.eratauko.fi/tapahtumat/poikkeusajan-dialogit/>

Erätauko (2021) Tulevaisuusdialogeissa keskusteltiin seuraavien sukupolvien Suomesta. Diablogit 29.4.2021. <https://www.eratauko.fi/tulevaisuusdialogeissa-keskusteltiin-seuraavien-sukupolvien-suomesta/>

EU (2020) Team Europe Initiative and Joint Programming tracker. <https://europa.eu/capacity4dev/tei-jp-tracker/>

Euroopan komissio (2020) Oikeusvaltiokertomus 2020. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism/2020-rule-law-report_fi

Euroopan komissio (2021) Eurooppalainen demokratia: komissio antaa poliittista mainontaa, vaalioikeuksia ja puoluerahoitusta koskevat uudet säädökset. Euroopan komission lehdistötiedote. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6118

Euroopan komissio (2021) Oikeusvaltiokertomus 2021. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism/2021-rule-law-report_fi

Euroopan neuvosto (2021) State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law: A Democratic Renewal for Europe. Report by the Secretary General of the Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/secretary-general/report-2021>

Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirja 66/1991. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910066/19910066_2

Euroopan tulevaisuuskonferenssi. <https://futureu.europa.eu/?locale=fi>

Euroopan unionin neuvosto (2020) Council Conclusions on the EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020-2024. 12848/20. <https://www.consilium.europa.eu/media/46838/st12848-en20.pdf>

Freedom House (2021) Countries and Territories. <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

Grönlund & Wass toim. (2016) Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 28:2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-517-1>

Haikkola & Myllyniemi toim. (2020) Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja, nro 65. <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2019/>

Hakamäki-Stylman, Huhtanen, Kilpeläinen, Pusa, Rumpu, Venäläinen, Huhtala, Multasuo, Mustonen, Viljanen & Wahlström (2021) Osallisuus tehdään yhdessä: Opiskelijoiden kasvu aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi toisella asteella. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 28:2021. <https://karvi.fi/publication/osallisuus-tehdaan-yhdessa-opiskelijoiden-kasvu-aktiivisiksi-ja-kriittisiksi-kansalaisiksi-toisella-asteella/>

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi (Uusi nimike: Suomen perustuslaki, PeVM 10/1998 vp). <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+1/1998>

HE 27/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle ilmastolaiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_27+2022.aspx

HE 98/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle avoimuusrekisterilaiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_98+2022.aspx

Heikkinen, Aho & Korhonen (2015). Ope ei saa oppia: opettajankoulutuksen jatkumon kehittäminen. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.

Helsingin yliopisto (2018) Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa. <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/ihmisoikeudet-demokratia-arvot-ja-dialogi-kasvatuksessa>

Henttonen (2022) Poikkeusajan dialogit: Kriisiajan kokemukset ja kansallisen dialogin malli. Sitran selvityksiä 207. <https://www.sitra.fi/julkaisut/poikkeusajan-dialogit/>

Hirvola, Mikkonen, Skippari & Tiensuu (2021) Kohti avoimempaa lobbausta: Lobbauksen nykytila Suomessa valtiollisella tasolla. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2021:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-876-9>

Hyssälä & Backman (2018) Kansanvallan peruskorjaus: Kaikki voimavarat käyttöön. Sitran työpaperi 20.2.2018. <https://www.sitra.fi/julkaisut/kansanvallan-peruskorjaus/>

IDEA (2021) Global State of Democracy Report 2021: Building Resilience in a Pandemic Era. <https://www.idea.int/gsod/global-report>

Ihmisoikeuskeskus (2014) Selvitys ihmisoikeuskasvatuksesta Suomessa. Ihmisoikeuskeskuksen selvitys. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeuskoulutus/ihmisoikeuskasvatusta-koulutusta/selvitys-ihmisoikeuskasvatuksesta/>

Ihmisoikeusvaltuuskunta (2021) Ihmisoikeuskasvatusta vahvistettava hallitusohjelman mukaisesti - opettajankoulutukseen tarvitaan ihmisoikeussisältöä. Ihmisoikeusvaltuuskunnan kannanotto. Ihmisoikeuskeskus. https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/l2Dx8StXXonT8ol2l4420Vn3Ej/IOV%20Koulutuskannanotto-IOKK_%202021_FI.pdf

Isotalo, Järvinen, von Schoultz & Söderlund (2019) Suomalainen äänestäjä 2003–2019. Oikeusministeriö. <https://valtioneuvosto.fi/documents/1410853/4750802/Suomalainen+%C3%A4%C3%A4nest%C3%A4j%C3%A4+2003-2019.pdf>

Jauhiainen & Tervonen (2021) Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla: Luonnos hallituksen esitykseksi yhdistyslain muuttamiseksi ja toimintaryhmälaiksi. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 8:2021. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162854>

Julin & Rumpu (2018) Työrauhan ja turvallisen oppimisympäristön arviointi perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 6:2018. <https://karvi.fi/publication/työrauhan-ja-turvallisen-oppimisympariston-arviointi-perusopetuksessa-ja-lukiokoulutuksessa/>

Julkisenhallinnonstrategia.fi (2021) Julkisen hallinnon uudistamisen strategia. <https://julkisenhallinnonstrategia.fi/>

Jäske, Sormunen, Schauman, Sirén, Weckman & Rapeli (2021) Kansalaispaneeli sananvapaudesta: Suosituksia toimista, joita Suomessa pitäisi ottaa käyttöön julkisissa ammateissa toimivien henkilöiden suojelemiseksi vihapuheelta sekä vapaan mielipiteenilmaisun turvaamiseksi. Valtioneuvoston julkaisu.

KAKS (2021) Kansalaismielipide ja kunnat: Ilmapuntari 2020. Kunnallisanalan kehittämissäätöön Polemia-sarjan julkaisu nro 119. <https://kaks.fi/julkaisut/kansalaismielipide-ja-kunnat-ilmapuntari-2020/>

Kallioniemi & Vahti (2021) Miten demokratiaa kokeillaan? Käsikirja demokratiakokeilujen toteuttamiseen ja osallisuuden vahvistamiseen nopeasti muuttuvassa maailmassa. Sitran selvityksiä 189. <https://www.sitra.fi/julkaisut/miten-demokratiaa-kokeillaan/>

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2

Kantola (2022) Kahdeksan kuplan suomi: Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat. Helsinki: Gaudeamus.

Kantola, Wass, Lahtinen, Peltoniemi & Heikkilä (2019) Vaalinavigaattori: Katso mistä löytyy eniten käyttämättömiä ääniä. Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/308983>

- Karvonen, Lauri (2010): The Personalization of Politics: A Study of Parliamentary Democracies. Colchester: ECPR Press.
- Kasa, Rautiainen, Malama & Kallioniemi (2021) 'Human rights and democracy are not self-evident': Finnish student teachers' perceptions on democracy and human rights education. Human Rights Education Review 4(2). <https://doi.org/10.7577/hrer.3937>
- Kestavakehitys.fi (2020) Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030. <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>
- Knuutila, Kosonen, Saresma, Haara & Pöyhtäri (2019) Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:57. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-786-4>
- Korruptiontorjunta.fi (2021) Korruption vastainen strategia. <https://korruptiontorjunta.fi/korruptionvastainen-strategia>
- Koskelo, Lassila, Lundstedt & Miklóssy (2022) Diktaattorin käsikirja: Eli miten liberaalia demokratiaa puolustetaan. Libera-säätiö. Liberan julkaisusarja huhtikuu 2022. <https://www.libera.fi/julkaisut/diktaattorin-kasikirja-eli-miten-liberaalia-demokratiaa-puolustetaan/>
- Kyösti & Airaksinen: Sietämisen rajat: Kunnallisten luottamushenkilöiden kokemuksia häirinnästä. Uutta kunnista -sarjan julkaisu 5/2021. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2021/2105-sietamisen-rajat-kunnallisten-luottamushenkiloiden-kokemuksia-hairinnasta>
- Liikenne- ja viestintäministeriö (2017) Norminpurku: Säädösten sujuvoittaminen -kärkihanke. LVM034:00/2017. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=LVM034:00/2017>
- Maa- ja metsätalousministeriö, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Sisäministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö & Valtiovarainministeriö (2021) Työryhmä: Rahapelituotot valtion budjettiin ja edunsaajat menokehyksiin. Valtioneuvoston tiedote. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/tyoryhma-rahapelituotot-valtion-budjettiin-ja-edunsaajat-menokehyksiin>
- Mehtäläinen, Niilo-Rämä & Nissinen (2017) Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet: Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen päätulokset. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. <https://ktl.jyu.fi/fi/julkaisut/julkaisuluettelo-1/julkaisujen-sivut/2017/d120>
- Mouk (2018) The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger & How to Save It. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- OECD (2021) Civic Space Scan of Finland. OECD Public Governance Review. <https://doi.org/10.1787/f9e971bd-en>
- OECD (2021) Drivers of Trust in Public Institutions in Finland. <https://doi.org/10.1787/52600c9e-en>
- OECD (2021) Eight ways to institutionalise deliberative democracy. <https://www.oecd.org/gov/open-government/eight-ways-to-institutionalise-deliberative-democracy.htm>
- OECD iLibrary (2021) Development Co-operation Profiles: Finland. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/dbcd0a36-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&_csp_=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter#
- Oikeusministeriö (2017) Demokratiapoliittinen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2017:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-561-4>
- Oikeusministeriö (2017) Nettiäänestyksen edellytykset Suomessa: Nettiäänestystyöryhmän loppuraportti. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2017:60. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-663-5>
- Oikeusministeriö (2021) Bottien vaikuttavuus Twitterissä kuntavaalien alla vähäistä. <https://vaalit.fi/-/1410853/bottien-vaikuttavuus-twitterissa-kuntavaalien-alla-vahaistahttps://vaalit.fi/-/1410853/bottien-vaikuttavuus-twitterissa-kuntavaalien-alla-vahaista>

Oikeusministeriö (2021) Yhdenvertainen Suomi: Valtioneuvoston toimintaohjelma rasmin torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2021:34. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-808-0>

Oikeusministeriö (2022) EU:n lainsäädäntöön ehdotetaan muutoksia demokratian edistämiseksi. Oikeusministeriön tiedote. <https://oikeusministerio.fi/-/eu-n-lainsaadantoon-ehdotetaan-muutoksia-demokratian-edistamiseksi>

Oikeusministeriö (2022) Parlamentaarisen vaalityöryhmän loppuraportti. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2022:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-940-7>

Oikeusministeriö (2022) Uusi kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE asetettu. Oikeusministeriön tiedote. <https://oikeusministerio.fi/-/uusi-kansalaisyhteiskuntapolitiikan-neuvottelukunta-kane-asetettu>

Ojajarvi, Tuomisto, Olkkola & Tikkanen (2020) Suomalaiset kansalaisvaikuttajina: Kuinka edistää osallisuutta ja osallistumista 2020-luvulla? Sitran selvityksiä 166. <https://www.sitra.fi/julkaisut/suomalaiset-kansalaisvaikuttajina/>

OM028:00/2018. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi unionin oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM028:00/2018>

OM005:00/2019. Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla. <https://oikeusministerio.fi/yhteisollinen-kansalaistoiminta-2020-luvulla>

OM036:00/2019. Kansallinen demokratiaohjelma 2025. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM036:00/2019>

OM083:00/2020. Julkisuuslain ajantasaistaminen. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM083:00/2020>

OM063:00/2021. Oikeudenhoidon selonteko. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM063:00/2021>

OM067:00/2021. ETNO - monikieliset yhteiskunnallisina vaikuttajina (MOVA) työryhmä. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM067:00/2021>

OM003:00/2022. Hallituksen esitys laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, vaalilain, puoluelain ja kansalaisaloitelain muuttamisesta. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM003:00/2022>

Opetushallitus (2022) ePerusteet. <https://eperusteet.opintopolku.fi/>

Opetushallitus (2022) Kokonaisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvistä käytänteistä kasvatuksessa ja opetuksessa. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kokonaisuus-demokratia-ja-ihmisoikeuskasvatuksen-hyvista-kaytanteista>

Pakarinen (2011) Lainvalmistelu vuorovaikutuksena: Analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 253. Helsinki: Hakapaino Oy.

Pekkarinen & Myllyniemi toim. (2019) Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja, nro 60. <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2018/>

Pekkarinen, Siltanen & Virkkala (2022) Taidealan jälleenrakennus: Polkuja alan kestävään tulevaisuuteen. Taideyliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-329-260-4>

Pekola-Sjöblom & Airaksinen (2018) Häirintä ja uhkailu kuntajohtajien työssä. Uutta kunnista -julkaisu nro 13/2018. Suomen Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2018/1969-hairinta-ja-uhkailu-kuntajohtajien-tyossa>

Pekola-Sjöblom & Piipponen (2018) Kuntavaalit, ehdokkaat ja valitut vuonna 2017. Uutta kunnista -julkaisu 1/2018. Suomen Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2018/1899-kuntavaalit-ehdokkaat-ja-valitut-vuonna-2017>

PeVM 3/2014 vp - VNS 3/2014 vp. Valtioneuvoston demokratiapolitiittinen selonteko 2014: Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Perustuslakivaliokunnan mietintö. <https://www.edilex.fi/mt/pevm20140003?offset=293001&perpage=50&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=628561>

PeVL 46/2017 vp. Demokratiapoliittinen toimintaohjelma. Perustuslakivaliokunnan lausunto.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_46+2017.aspx

Piipponen (2018) Johtamismallit ja toimielimet Manner-Suomen kunnissa 2017. Uutta kunnista -julkaisu nro 7/2018. Suomen Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2018/1956-johtamismallit-ja-toimielimet-manner-suomen-kunnissa-2017>

Pikkala (2019) Naiset eduskuntavaaleissa ja sukupuolen merkitys äänestämässä. Teoksessa Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass toim. Poliitiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 5:2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>

Pikkala & Borg (2017) Kuntavaalitrendit. Kunnallisan kehittämissäätiön julkaisu 2017. KAKS – Kunnallisan kehittämissäätiö. <https://kaks.fi/julkaisut/kuntavaalitrendit/>

Pitkänen, Saukkonen & Westinen (2019) Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen. Raportti 5. e2 Tutkimus. <https://www.e2.fi/hankkeet-ja-julkaisut/julkaisut/ollako-vai-eiko-olla-tutkimus-viiden-kieliryhman-kiinnittymisesta-suomeen.html>

Pitkänen, Saukkonen & Westinen (2019) Samaa vai eri maata? Tutkimus viiden kieliryhmän arvoista ja asenteista Suomessa. Raportti 6. e2 Tutkimus. <https://www.e2.fi/hankkeet-ja-julkaisut/julkaisut/samaa-vai-eri-maata-tutkimus-viiden-kieliryhman-arvoista-ja-asenteista-suomessa.html>

Repo, Paananen, Eskelinen, Mattila, Lerkkanen, Gammelgård, Ulvinen, Marjanen, Kivistö & Hjelt (2019) Varhaiskasvatuksen laatu arjessa – Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisu 15:2019. <https://karvi.fi/publication/varhaiskasvatuksen-laatu-arjessa-varhaiskasvatussuunnitelmien-toteutuminen-paivakodeissa-ja-perhepaivahoidossa/>

Ruuskanen, Jousilahti & Faehnle (2020) Kansalaisyhteiskunnan autonomia haastettuna. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan artikkelisarja 2020:25. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162498/25-2020-Kansalaisyhteiskunnan%20autonomia%20haastettuna.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Ruuskanen, Jousilahti, Faehnle, Kuusikko, Kuittinen, Viitanen & Strömberg (2020): Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-918-9>

Salgado & Patuzzi (2022) Promoting the Inclusion of Europe's Migrants and Minorities in Arts and Culture. Migration Policy Institute MPI Europe. <https://www.migrationpolicy.org/research/europe-migrants-minorities-arts-culture>

Salomaa & Palsa (2019) Medialukutaito Suomessa: Kansalliset mediakasvatuslinjaukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:37. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-673-7>

Sandberg (2016) Kuntapäätäjien kokemukset häirinnästä ja uhkailusta vuonna 2015. ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisusarja nro 8/2016. Suomen Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2016/1782-kuntapaattajien-kokemukset-hairinnasta-ja-uhkailusta-vuonna-2015-arttu2>

Siisiäinen & Kankainen (2009) Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Teoksessa Suomalaiset osallistujina: Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-466-812-5>

Sitra (2020) Kirjastoista kansanvallan foorumeita. <https://www.sitra.fi/hankkeet/kirjastoista-kansanvallan-foorumeita/>

Suomen Akatemia (2021) Strateginen tutkimus. Poliitikkasuositukses. <https://www.aka.fi/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus/tutkimusta-tiedon-kayttajalle/politiikkasuositukset/>

Suomen Kuntaliitto (2020) Kuntapäätäjätutkimus 2020. <https://www.kuntaliitto.fi/kuntaliitto/palvelut/kehittamis-ja-innovaatiopalvelut/tutkimustoiminta/erilaistuvakuntasuomi/kuntapaattajatutkimus-2020>

Suomen Kuntaliitto (2021) Kuntalaisten luottamus kunnalliseen päätöksentekoon kohentunut. Tiedote. <https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2021/kuntalaisten-luottamus-kunnalliseen-paatoksentekoon-kohentunut>

Suomen Kuntaliitto (2022) Aluevaalit 2022. <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sote-uudistus-ja-kuntaliitto/aluevaalit-2022>

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2021) Kunnallisvaalit. Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi 2021, 1. Äänestäneet kuntavaaleissa 2021. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/kvaa/tau.html>

Tasavallan presidentin asetus tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta 122/2004. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2004/20040122>

U 73/2021 vp. Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta sekä Euroopan tason poliittisten puolueiden ja Euroopan tason poliittisten säätiöiden ohjesäännön muuttamisesta.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/U_73+2021.aspx

U 74/2021 vp. Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle neuvoston direktiivien muuttamisesta (direktiivit unionin kansalaisen äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta Euroopan parlamentin vaaleissa ja paikallisvaaleissa).

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kirjelma/Sivut/U_74+2021.aspx

Ulkoministeriö (2021) Kehityspolitiikan ylivaalikautinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:23.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-606-8>

Vaalirahoitusvalvonta.fi (2010) Vaali- ja puolerahoitusvalvonta. <https://www.vaalirahoitusvalvonta.fi/>

Vaalit.fi (2020) Vaalipooli. <https://vaalit.fi/vaalipooli>

Valtioneuvosto (2020) Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:30.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-876-2>

Valtioneuvosto (2021) Eurooppa olemme me -ministeriökiertue. <https://www.eurooppaolemmeme.fi/#/page=1>

Valtioneuvosto (2021) Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:92.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-971-7>

Valtioneuvosto (2021) Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:59. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-630-3>

Valtioneuvosto (2021) Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta: Vahva ja yhtenäinen EU – kohti kestävämpää Euroopan unionia. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-713-3>

Valtioneuvoston viestintäosasto (2022) Rahapeleillä rahoitetuille toiminnoille uusi rahoitusmalli vuoden 2024 alusta alkaen – esityksen yksityiskohdat julki. Valtioneuvoston tiedote 2022:79. <https://vnk.fi/-/rahapeleilla-rahoitetuille-toiminnoille-uusi-rahoitusmalli-vuoden-2024-alusta-alkaen-esityksen-yksityiskohdat-julki>

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2022) Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus eduskunnalle puolerahoituksen valvonnasta 2021. Valtiontalouden tarkastusviraston eduskunnalle annettavat kertomukset K 5/2022 vp.

<https://www.vtv.fi/julkaisut/kertomus-eduskunnalle-puolerahoituksen-valvonnasta-2021/>

Valtiovarainministeriö (2019) Valtionavustustoiminnan kehittämisen ja digitalisointihanke. VM212:00/2018.

<https://vm.fi/hanke?tunnus=VM212:00/2018>

Valtiovarainministeriö (2020) Poikkeusajan dialogit syväluotasivat kriisivuoden ristiriitaisia kokemuksia.

Valtiovarainministeriön tiedote. <https://vm.fi/-/poikkeusajan-dialogit-syvaluotasivat-kriisivuoden-ristiriitaisia-kokemuksia->

Valtiovarainministeriö (2022) Kansallisten dialogien operatiivinen ydinryhmä. VM021:00/2022.

<https://vm.fi/hanke?tunnus=VM021:00/2022>

Valtiovarainministeriö (2022) Kuntapolitiikka tarvitsee pitkäjänteisyyttä – kunnat vahvuutta kestäväen tulevaisuuden johtamiseen. Valtiovarainministeriön tiedote. <https://vm.fi/-/kuntapolitiikka-tarvitsee-pitkajanteisyytta>

Vesa & Kantola (2016) Kuka pääsee mukaan? Miten järjestöjen ääni kuuluu lakien valmistelussa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 59:2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-321-7>

Von Schoultz, Söderlund & Kestilä-Kekkonen (2020) Ehdokkaiden menestys vaaleissa. Teoksessa Kestilä-Kekkonen & Von Schoultz toim. Ehdokkaat vaalikentillä: Eduskuntavaalit 2019. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 16:2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-890-5>

Värttö, Kantola, Setälä, Peltonen, Björk, Faehle, Vogt, Taskinen & Korhonen-Kurki (2021) Suomalaisen demokratian kipukohdat – ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Suomen akatemia. Strateginen tutkimus. Poliittikasuositus 9:2021. https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/tiedon-kayttajalle/politiikkasuositukset/politiikkasuositukset/21_09_suomalaisen-demokratian-kipukohdat-ja-ratkaisumahdollisuudet.pdf

Wass, Isotalo & Limnell (2020) Ehdokkaiden ja äänestäjien havainnot vaaliharinnästä. Teoksessa Kestilä-Kekkonen & Von Schoultz toim. Ehdokkaat vaalikentillä: Eduskuntavaalit 2019. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 16:2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-890-5>

YK (2021) UN E-Government Knowledgebase Country Selector. <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/60-Finland>

Yle (2021) Hyvin Sanottu: väestöä edustava kvantitatiivinen tutkimus. <https://drive.google.com/file/d/1GLLy3-0BMxV-5YjuPfpB-T6Ood3aMIHf/view>